BEDŘICH MACHULKA

NAPOSLEDY V AFRICE

EDICE CESTOVNÍCH A LOVECKÝCH DENÍKŮ BEDŘICHA MACHULKY

Ondřej Crhák

Matěj Stahl, Jan Šejbl, Jiřina Todorovová, Pavel Onderka

NÁRODNÍ MUZEUM

BEDŘICH MACHULKA

NAPOSLEDY V AFRICE

EDICE CESTOVNÍCH A LOVECKÝCH DENÍKŮ BEDŘICHA MACHULKY

Ondřej Crhák

Matěj Stahl, Jan Šejbl, Jiřina Todorovová, Pavel Onderka

NÁRODNÍ MUZEUM

NÁRODNÍ
MUZEUM

BEDŘICH MACHULKA

NAPOSLEDY V AFRICE

EDICE CESTOVNÍCH A LOVECKÝCH DENÍKŮ
BEDŘICHA MACHULKY

Ondřej Crhák

Matěj Stahl
Jan Šejbl
Jiřina Todorovová
Pavel Onderka

Národní muzeum
Praha 2022

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023, 19.II.c, 00023272).

Vědecký redaktor: PhDr. Martin Šámal
Recenzenti: doc. RNDr. Petr Benda, Ph.D.
Mgr. Josef Řičář

© Národní muzeum, 2022
Texty © Ondřej Crhák, Pavel Onderka, Matěj Stahl, Jan Šejbl, Jiřina Todorovová, 2022
Foto © Národní muzeum, 2022

Fotografie na obálce: Portrét B. Machulky z cesty do Mombasy, 1934. Archiv NpM, fond Machulka, kr. 15

ISBN 978-80-7036-737-7 (print)
ISBN 978-80-7036-738-4 (pdf)

OBSAH

ÚVOD 9

EDIČNÍ POZNÁMKA 13

KOLONIÁLNÍ AFRIKA V DOBĚ MACHULKOVÝCH CEST 17
Belgické Kongo 18
Kondominium Anglo-egyptský Súdán 20
Uganda a Britská východní Afrika 22

BEDŘICH MACHULKA 26

BEDŘICH MACHULKA A ADOLF SCHWARZENBERG 28

SNÍMKY BEDŘICHA MACHULKY ZE 30. LET 20. STOLETÍ
V ETNOGRAFICKÉ FOTOSBÍRCE NÁPRSTKOVA MUZEA 33

DENÍK 1930–1931 37

DENÍK 1931 89

DENÍK 1933 101

DENÍK 1934 237

DENÍK 1935 305

SLOVNÍČEK NEJČASTĚJI SE VYSKYTUJÍCÍCH POJMŮ 356

LITERATURA A PRAMENY 400

RÉSUMÉ 403

JMENNÝ REJSTŘÍK 404

Poděkování
Další díl edice deníků Bedřicha Machulky by nemohl vzniknout bez rozsáhlého týmu, který nad touto publikací strávil nemalé množství času a upotřebil velkou část své energie.

Velké poděkování patří Matěji Stahlovi, který pracoval na vlastní edici textu, poznámkovém aparátu a překládal pojmy z arabštiny. Stejně tak je nutné poděkovat Pavlu Onderkovi, který pomáhal objasnit regionální a další pojmy v poznámkovém aparátu a také se věnoval překladům svahilštiny. Díky patří taktéž Janu Šejblovi, bez jehož práce by se neobešla fotografická příloha a tvorba map. Poděkování míří také směrem k Jiřině Todorovové, která tento projekt edice deníků před lety započala a na základech jejíž práce mohl náš tým pokračovat. Děkuji taktéž Martinu Šámalovi, který se ujal role vědeckého redaktora, a dalším kolegyním a kolegům, kteří celému týmu pomohli při tvorbě této knihy.

Ondřej Crhák

ÚVOD

Ondřej Crhák, Matěj Stahl

Po prvním díle editovaných deníků Bedřicha Machulky z let 1903–1925[1], uvádí tato publikace čtenáři další část cestovních poznámek této osobnosti. Tato kniha představuje třetí a zároveň poslední svazek avizovaných publikací, přičemž druhý díl této série by měl obsahovat hlavně zápisky z roku 1927.[2]

Předložená edice obsahuje celkem pět cestovních deníků z let 1930–1935. První deník v rozsahu 1930–1931 se věnuje cestě směrem na jih z Chartúmu v Súdánu, která pokračovala v severovýchodní části dnešní Demokratické republiky Kongo (tehdy kolonie Belgické Kongo). Výrazná část výpravy se odehrávala v západní i východní části pralesa Ituri a dotkla se také Albertova a Edvardova jezera, která leží na pomezí Konga a Ugandy. Deník končí v červenci 1931 Machulkovým návrtem do Prahy. Zápisky druhého deníku, který je rovněž datovaný do roku 1931 (od 3. 1. do 27. 1. 1931), jsou částečně duplicitní s předcházejícím deníkem, ale zachycují pouze část výpravy. Třetí deník, z roku 1933, mapuje Machulkovu cestu do Keni, Ugandy a Konga. Machulkova cesta začala v Chartúmu a pokračovala přes Port Sudan námořně do keňské Mombasy. Následovalo putování nejprve do Nairobi a okolí a pak dále na západ okolo Viktoriina jezera do Ugandy a následně do Konga. Během této cesty navštívil Machulka farmu Mpala, která patřila Adolfu Schwarzenbergovi. Deník končí v prosinci téhož roku v Nairobi. Čtvrtý deník, datovaný do roku 1934, mapuje cestu směrem z Keni na západ přes Ugandu do Konga a následně do Súdánu. Popisuje pak dále Machulkovu cestu do Prahy přes Káhiru a Alexandrii a následný návrat zpět do Keni. Poslední deník se věnuje událostem roku 1935, které jsou spjaty s cestami po střední, jižní a jihozápadní Keni. Velkou část zápisů tvoří Machulkův pobyt na farmě Mpala a následný návrat do vlasti.

Edice deníků byla prováděna dle přiložené ediční poznámky a transliterace, kterou naleznete v závěru této kapitoly. Všechny editované deníky se nacházejí v osobním fondu Bedřicha Machulky, který je součástí archivu Náprstkova muzea. Tento fond mimo jiné obsahuje korespondenci, osobní doklady, licence, obrazový materiál a rukopisy článků. Celkový rozsah fondu je 18 kartonů a chronologicky pokrývá většinu Machulkova života.

Součástí edice je rovněž krátká úvodní studie, jejímž cílem je vytvořit čtenáři patřičný kontext a uvést jej do Machulkovy doby. Kromě krátkého představení Machulkova života, obsahuje text část zaměřenou na jeho vztah s Adolfem Schwarzenbergem. Další částí studie je krátký exkurz do historie zemí, ve kterých se Machulka pohyboval. Jedná se zejména o Súdán, Jižní Súdán, Demokratickou republiku Kongo, Ugandu a Keňu. S ohledem na obsah deníků bude v této části studie dáván důraz zejména na situaci v době 30. let. Závěrečnou pasáž úvodu tvoří krátké přehledy o fotografické a etnografické sbírce Bedřicha Machulky v Náprstkově muzeu.

Stejně jako v prvním díle jsou editované materiály typické cestovní deníky obsahující každodenní zápisky věnující se zejména Machulkově pracovní činnosti. Autor sám také

1 TODOROVOVÁ, Jiřina a kol. Zase na stopě… Edice cestovních a loveckých deníků Bedřicha Machulky. Praha: Národní muzeum, 2018.
2 Tamtéž, s. 9.

popisuje i vlastní stav a potřeby. Je nutné zmínit, že Machulka své deníky nepsal za účelem pozdější publikace. Tento fakt se tak odráží na jejich formě a obsahu. Nicméně v kombinaci s jinými zdroji mohou být zajímavým doplňujícím pramenem. Vedle těchto soukromých zápisků existuje první část oficiálních Machulkových pamětí, které byly vydány roku 1955 a literárně upraveny Aloisem L. Kaiserem pod názvem *„V Africe na stezkách zvěře"*.[3]

Primárním cílem publikace je uveřejnit dosud nevydané dokumenty a otevřít jejich obsah laické a odborné veřejnosti. Kromě badatelů zajímajících se o Machulkovu osobu mohou být dokumenty přínosné pro přírodovědecké badatele a v menší míře pro geografy. Z historického hlediska lze využít autorovy osobní postřehy, kterých v případě místního zřízení či etnik není v textu mnoho. V neposlední řadě lze materiál využít v rámci aktuální postkoloniální debaty, která s sebou přináší nové metody a zejména témata. Edice sama o sobě není „bombou", která by odhalila vztah českého prostředí k problematice kolonialismu, nýbrž se jedná o střípek z mozaiky, který nám může dopomoci uchopit naše nahlížení na mimoevropský prostor. Studium takovýchto materiálů a jednotlivých osobností českého cestovatelství je de facto studiem nositelů oněch myšlenek a přístupů nejen ke kolonialismu, ale i k okolnímu světu. Tito lidé nepodnikali pouze své cesty a nevedli si jen soukromé deníky. Mnozí z nich aktivně provozovali přednáškovou činnost, psali do novin a vydávali své cestopisy, ba dokonce pamflety a studie. Pomocí této činnosti se tak aktivně podíleli na procesu utváření veřejného mínění s ohledem na zmíněnou problematiku a vědomě či nevědomě přinášeli do českého prostředí prvky orientalistického a koloniálního diskurzu.[4]

Pokud jde o Machulku samotného, není problematika kolonialismu v jeho denících výrazně přítomna. Respektive neobjevuje se výrazná kritika poměrů nebo souhlas s nimi. Nicméně z jeho projevů je patrný jistý despekt a odpor k místním způsobům a pracovní morálce tamních obyvatel. Abychom byli féroví, tak většinou se jednalo také o projevy Machulkova charakteru, který bychom mohli neformálně shrnout tím, že byl „bručoun" a misantrop. Na druhou stranu je problematika kolonialismu, nebo spíše jeho projevů zastoupena v denících v podobě „vedlejšího efektu" a poučený čtenář ji dokáže uchopit. Kromě popisů místní policie a úředníků místního původu narazil Machulka například v Keni na důsledky segregované společnosti, kdy si při svém působení v Nairobi všímá větší přítomnosti Evropanů na úkor místního obyvatelstva.[5] Deníky dále mohou sloužit pro dokreslení situace kolonií z hlediska místního hospodářství a dopravy. Na druhou stranu, Machulka sám se dle svých slov zajímal o dění v oblasti ať už historické, nebo aktuální. Sám v denících zmiňuje četbu tisku nebo pamětí koloniálních úředníků, ale navzdory tomu z toho písemně nevyvozuje žádné závěry či komentáře. Byť deníky samotné reflektují koloniální problematiku jen okrajově, poválečná publikace tyto nuance reflektuje v poměrně velkém rozsahu. Machulka se v rámci knihy netajil obdivem k britskému kolonialismu, který v těchto konotacích označuje jako „Pax Britannica".[6]

3 MACHULKA, Bedřich. V Africe na stezkách zvěře. Praha: Orbis, 1955.

4 V českém prostředí lze hovořit o specifické formě orientalismu, kterou Sarah Lemmenová označuje jako „nekoloniální orientalismus". Lemmenová poukazuje na specifika českého prostředí a budování orientalistického diskurzu ve společnosti bez koloniálních území. LEMMEN, Sarah. Noncolonial Orientalism? Czech Travel Writing on Africa and Asia around 1918. In: HODKINSON, James R., John WALKER, Shaswati MAZUMDAR a Johannes FEICHTINGER. Deploying Orientalism in culture and history: from Germany to Central and Eastern Europe. Suffolk: Boydell & Brewer, 2013, s. 209–227.

5 KLÍMA, Jan. Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 249.

6 MACHULKA, s. 24; 129; 171.

Okrajovým tématem, ke kterému lze tyto zápisky využít, je problematika českých a slovenských krajanů v inkriminované části Afriky. Výrazným příspěvkem k jeho zpracování je práce věnující se aktivitám firmy Baťa a jejím zaměstnancům ve světě od Zdeňka Pokludy, Jana Hermana a Milana Balabana nesoucí název *„Baťa na všech kontinentech"*.[7] Druhá výrazná práce, byť úzce personálně zaměřená, pochází z pera Markéty Slabové a Martina Slaby – *„Poslední ráj Adolfa Schwarzenberga"*.[8] Machulkovy poznatky sice k tématu nic zásadního nepřinášejí, ale mohou se stát spíše příjemným doplňkem oživujícím příběhy Čechů v Africe. Problematikou Čechů věnujících se lovu, tudíž i Machulkou, se ve své studii *„Lovecké výpravy a jejich vůdci na Blízkém východě"* zabývají Adéla Jůnová Macková a Libor Jůn. Nicméně jak název napovídá, je text věnován převážně jiným oblastem, než je východní Afrika. S ohledem na Machulku je hlavní zájem autorů veden do Egypta a Súdánu.[9] Výše zmíněná literatura sloužila mnohdy také jako zdroj pro vyhledání informací v rámci edice. Mimo tyto knihy byly osoby, se kterými se Machulka setkal během svých cest ve východní Africe, vyhledávány v databázi Europeans in East Africa.[10]

Co se týče samotné edice Machulkových deníků, významný podíl práce spočíval ve vysvětlování cizojazyčných termínů, které Machulka více či méně zdařile využíval. Primárně je nutné naši pozornost zaměřit na arabštinu; z některých deníkových záznamů je patrné, že Machulka byl schopen v arabštině přinejmenším fungovat, například v záznamu ze dne 29. září 1933 čteme: *„Jdu k farmě Hajjar – koupil moje auto 1931 – vzpomínky – rozměnění – lidé hoštěni v krámku Súdánce čajem. Chutná jim. Parlírujem špatnou arabštinou, pak dále – všudy četné perličky a frankolíni – vysoká ještě zelená tráva…"* Není však jasné, zda Machulka ovládal arabštinu komplexně, tj. včetně písma a gramatiky. Pokud se totiž podíváme na strukturu jeho záznamů, je více pravděpodobné, že slova zachycoval tak, jak je slyšel. Rekonstrukce některých termínů je tedy do jisté míry obtížná.

Situace arabštiny je pro mluvčí komplikovaná. Se značným zjednodušením může být rozdělena na dvě skupiny: 1) arabština klasická či spisovná, 2) arabština hovorová. Klasická arabština je kodifikována především Koránem, na jehož základech byla již ve středověku systematizována její gramatika. V běžné komunikaci však v podstatě není spisovná či klasická arabština využívána. Funkci rodného jazyka převzaly dialekty, kterých se během historie vytvořilo několik. Jejich podoba byla ovlivněna okolím a interakcí s jinými kulturně-jazykovými prvky. V oblasti severního Súdánu se hovoří nejčastěji o tzv. súdánské hovorové arabštině.[11] V oblastech nearabských či méně arabizovaných, tj. především v dnešním Jižním Súdánu, se arabština využívá taktéž. Její forma je však ještě více vzdálena od spisovné normy. V literatuře[12] se velmi často hovoří o procesu *pidžinizace* (z angl. slova *pidgin*), při němž dochází ke značnému zjednodušení jazyka, který je zároveň kombinován jinými jazykovými substráty. Dobrým příkladem tohoto jevu je arabština hovořená v oblastech dnešní

7 POKLUDA, Zdeněk, Jan HERMAN a Milan BALABAN. Baťa na všech kontinentech. Zlín: UTB, 2020.

8 SLABOVÁ, Markéta a Martin SLABA. Poslední ráj Adolfa Schwarzenberga. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014.

9 JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla a Libor JŮN. Lovecké výpravy a jejich vůdci na Blízkém východě. In: JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, Hana NAVRÁTILOVÁ, Hana HAVLŮJOVÁ a Libor JŮN. „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!": čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století. Praha: Libri, 2009, s. 254–284. Konkrétně pak část věnovaná B. Machulkovi s. 272–281.

10 Europeans in East Africa dostupné z www.europeansineastafrica.co.uk

11 Specifika tohoto dialektu je možné vyčíst například z koloniálních příruček a slovníků, například: AMERY, Harold F. S. English-Arabic Dictionary for the Use of Officials in the Anglo-Egyptian Sudan, Cairo: al-Mokattam Printing Office, 1905, s. iv-xiii.

12 MILLER, Catherine. Juba Arabic as a written language. Journal of Pidgin and Creole Languages 29:2, 2014, s. 352–384.

Džuby, tj. tzv. džubská arabština (*Juba Arabic*), která sloužila v letech Machulkových expedic jako *lingua franca* celé oblasti dnešního Jižního Súdánu.[13]

Co se týče termínů nearabských, hovoříme zde především o jazycích bantuské jazykové rodiny. Z deníků se zdá, že Machulka žádný z jazyků této rodiny neznal tak, aby se mohl domluvit. Jako zdatný pozorovatel ovšem zapisoval některé názvy stejně jako v případě arabštiny, tedy tak, jak je slyšel. Nejvíce zastoupené jsou termíny ze svahilštiny, která slouží jako *lingua franca* oblasti východní Afriky. V Machulkových denících je ovšem možné ojediněle nalézt termíny z jazyků unikátních, například šillučtiny, nuerštiny, kikujštiny či jiných regionálních jazyků Ugandy, Keni a Demokratické republiky Kongo.

V případě svahilštiny je v poznámkovém aparátu soustředěna energie především na správný přepis dle zásad svahilského pravopisu, tj. například české -š- je převedeno do svahilské spřežky -sh-, české -č- na svahilské -ch- apod. V případě unikátních jazyků jsou možnosti editorů značně omezeny, neboť jejich znalost není v našem odborném prostředí běžná. Nadto je nutné upozornit, že často není dostupná žádná literatura, tj. ani gramatika či slovník.

Pokud bychom měli Machulkova pozorování a zápisy zhodnotit z hlediska lingvistického, je nutné říci, že poskytují (byť omezený) vhled do jazykových reálií oblasti. Tím je jeho materiál do jisté míry cenným, neboť alespoň částečně reflektuje jazyky, které nebyly doposud jazykovědci ani uspokojivě zařazeny do systému jazykových rodin, natož komplexně zpracovány.

Závěrem tohoto úvodního oddílu musíme stručně připomenout Machulkovy sběry, které jsou nyní součástí fondů Národního muzea. Z nich je nutné zdůraznit zejména entografický materiál uložený v africké podsbírce Náprstkova muzea, který Machulka nasbíral při svých cestách společně s Richardem Štorchem. Sbírka sestává celkově ze 375 předmětů, přičemž proporčně a přehledně dokumentuje materiální kulturu a každodenní život nilotských etnik (předně Nuerové, Dinkové a Šillukové) obývajících především dnešní Jižní Súdán. Větší část Machulkovy sbírky (konkrétně 288 předmětů) se do muzea dostala ještě před první světovou válkou. Zbývajících 87 předmětů bylo od sběratele koupeno až po roce 1950.[14] Detailní zpracování sbírky, katalog a odborná studie stále čeká na svou publikaci.

13 Tamtéž, s. 354.

14 Viz KANDERT, Josef. Personalities of African Collecting in the Czech Lands in the Times of the Habsburg Monarchy. Praha: Národní muzeum, 2008, s.75-76.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Ediční poznámka v předkládané publikaci vychází přímo z prvního dílu edice Machulkových deníků, která byla vytvořena PhDr. Martinem Šámalem. V této publikaci užíváme níže popsaný ediční úzus s drobnými úpravami.[15]

Obecné zásady

Transkripce textu z deníků Bedřicha Machulky vychází z nejnovějších metodických příruček pro vydávání novověkých písemných pramenů.[16] Snahou edice deníků je co možná nejvíce zpřístupnit a usnadnit současnému čtenáři jejich čtení. Nicméně navzdory edičním zásahům bylo cílem také zachovat osobitý styl autora a charakter předkládaných dokumentů.

Deníky jsou v edici řazeny chronologicky, přičemž každý je uveden záhlavím, obsahujícím jeho stručnou charakteristiku a popis formálních znaků. Pro větší přehlednost je záhlaví odlišeno tučným písmem.

Edice je vybavena poznámkami pod čarou, které obsahují textové poznámky a věcné vysvětlivky a také speciálním slovníčkem užívaných názvů rostlin, zvířat, etnik a přírodních úkazů. Poznámky také obsahují upřesnění geografických pojmů, názvů měst, identitu osob a případně dovysvětlující informace. Pojmy, které nejsou v poznámkách uvedeny, nebylo možné dohledat či ověřit pomocí aktuálně dostupných zdrojů. Poznámkový aparát také uvádí překlady slov z arabštiny, svahilštiny, hindštiny, angličtiny a francouzštiny. Pro lepší přehlednost je pro každý deník tento aparát číslován zvlášť.

Geografické pojmy v poznámce uvádíme v současném kontextu, nikoliv v kontextu dobovém. Například jedná-li se o lokaci na území tehdejšího Belgického Konga, uvádíme název současného státního útvaru, tj. Demokratická republika Kongo. Tento přístup jsme zvolili z důvodu snazší dohledatelnosti ze strany laické veřejnosti a také se tím snažíme vyvarovat případným komplikacím, které mohou být dány dřívějšími změnami názvů územních celků a posuny jejich hranic.

Pokud jde o místní etnika, tak v poznámkovém aparátu jsou uváděny obecné informace týkající se geografického vymezení a jazykového zařazení. Cílem těchto poznámek je odlišit a vysvětlit pojem od zbytku slov z daného jazyka. Větší popis není v poznámce uveden s ohledem na již nastavený úzus prvním dílem edice.

Ediční značky

V textu edice jsou užity některé ediční značky:

[!] – touto značkou jsou v textu označeny logické a výrazné pravopisné a gramatické chyby, které jsme ve snaze o uchování původního charakteru textu v rámci edičních prací neměnili. Tato značka tak slouží ve větší míře jako běžně užívané upozornění „sic!“.

15 TODOROVOVÁ, s. 15.

16 ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol. Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie. 1. vyd. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 2002. 117 s. ISBN 80-86466-00-0. HAVEL, Rudolf, ed. a kol. Editor a text: úvod do praktické textologie. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2006. 182 s. Scholares.

[?] – tato značka označuje nejisté čtení původního textu nebo slova, u kterých nelze kvůli zkomolení určit přesný význam.

[text] – hranaté závorky vyznačují zásahy editorů do textu, např. bylo-li třeba doplnit určité písmeno či slovo, aby slovo či věta dávaly smysl a umožnily lepší pochopení pro čtenáře. V této věci se editoři snažili uchovat původní charakter textu, a tak s ohledem na kontext je při doplňování sloves užíván historický prézens. Pomocí hranatých závorek jsou doplňovány rovněž chybějící písmena nebo celé části slov.

<text> – přeškrtnuté části jsou zachovány vymezeny lomenými závorkami. Tyto části editoři uvádí, pokud byly čitelné a vypovídají o genezi textu, hledání správné formulace aj. Na bezprostřední opravy během psaní apod. se v edici neupozorňuje.

/text/ – rovné závorky označují vsuvky nebo text napsaný po okrajích mimo hlavní sdělení, který taktéž slouží jako vsuvka.

Pravopis

Psaní i/y, í/ý a velkých písmen je zachováno dle původní předlohy a v případě hrubých chyb je vyznačeno ediční značkou. Psaní mě/mně je upraveno dle dnešní normy, stejně jako zdvojování souhlásek.

Psaní vlastních jmen a zeměpisných názvů je u prvního výskytu v každém jednotlivém deníku vysvětleno s uvedením variant psaní v poznámce pod čarou. Vlastní jména a zeměpisné názvy jsou tak v samotném editovaném textu ponechány ve shodě s předlohou.

Důsledně užívané nesprávné psaní slov je zachováno, jako například „vůdči“, „napjetí“.

Zkratky jsou rozepisovány bez vyznačení, pouze v případě více variant čtení je doplněná část vyznačena hranatou závorkou. Nerozepsány zůstaly zkratky měny, měr, vah, popř. dnes běžné, resp. často užívané zkratky, např. „hod.“, „max.“, „min.“, „r.“, „tř.“ apod. V případě rozkolísanosti zápisu jsou sjednoceny, např. „a pod.“ – „apod.“, „max.“, „Max.“, „Maxim.“ – „max.“, „t.j.“ – „tj.“, „tak zv.“ – „tzv.“ atd.

Kvantita a kvalita hlásek

Kvantita hlásek je upravena dle dnešní normy, pouze slova, u nichž vyznačení délky samohlásky v předloze kolísá, jsou ponechána neupravena, např. „hyena“ – „hyéna“, „myšlenka“ – „myšlénka“, „pavian“ – „pavián“, „Kilimandžáro“ – „Kilimandžaro“, „Somálec“ – „Somalec“. Ve shodě s předlohou je též ponecháno důsledné psaní slov, např. „teprvé“, „vedlé“ apod.

Zdvojení souhlásek je upraveno podle dnešní normy.

Psaní předložek s/z a předpon s-/z- je normatizováno.

Číslice

Číslice jsou ponechány ve shodě s předlohou, rozepsány jsou číslice se slovní koncovkou („50ho“ – „padesátého“, „50tníkem“ – „padesátníkem“, „2kolovým“ – „dvoukolovým“). Číslice na začátku vět jsou rozepsány, např. „2 kroko na násypu…“ – Dva krokodýli na násypu…“, „2 Ženy a Arab“ – „Dvě ženy a Arab“.

Členicí znaménka

S ohledem na srozumitelnost textu je interpunkce upravena dle dnešních pravidel. Odstavce jsou zachovány ve shodě s předlohou. Oddělování textu pomlčkou je zachováno ve shodě s předlohou.

Hranice slov

Hranice slov jsou upraveny dle dnešní normy, např. „bez výsledně“ – „bezvýsledně“, „do zadu“ – „dozadu“, „k vůli“ – „kvůli“, „na dobro“ – „nadobro“, „na mnoze“ – „namnoze“, „na proti“ – „naproti“, „na schvál“ – „naschvál“, „u prostřed“ – „uprostřed“, „v čas“ – „včas“, „ve vnitř“ – „vevnitř“, „v levo“ – „vlevo“, „v před“ – „vpřed“ apod.

Dobové psaní slov

Ve shodě s předlohou je ponecháno dobové psaní slov, např. koncové „ť“ ve slovech „horlivosť“, „hořkosť“, „nespavosť“, „slabosť“, „společnosť“, „vzdálenosť“ apod., dále psaní „s“ uprostřed slov, např. „desolátní“, „konservová večeře“, „provisorní“, „reserva“ apod., a psaní slov cizích či přejatých, např. „karakteristické“, „praeparovat“ apod. Stejně tak je ponecháno znění slangových pojmů nebo vyloženě anglicismů, např. „breakfestování“, „disgustován“, „pyjamo“, „moskito/moskit“, „kinematografovat“. Ponechána je rovněž rozkolísanost psaní cizích slov a pojmů. Slova jako např. „řiditel“ nebo „denník“ jsou v textu upravena dle dnešního psaní.

Asimilace znělosti

Asimilace znělosti hlásek je normatizována, např. „nechtů“ – „nehtů“, „schánět“ – „shánět“, „scháňka“ – „sháňka“, „schodil“ – „shodil“, „modlidbě“ – „modlitbě“.

Poznámka k transliteraci

Arabské termíny

Transliterace arabských názvů je, pokud možno, uvedena společně s arabským originálem. Transliterace je vytvořena na základě následující tabulky. Transliterační symboly jsou vybrány tak, aby co nejpřesněji korespondovaly s originálními ekvivalenty. Vedle přepisů odborných jsou vždy (pokud existují nebo byly dohledány) uvedeny české a mezinárodní ekvivalenty. Arabská slova ženského rodu formálního jsou transliterována včetně koncovky zvané *tā marbūta* (ة). Arabský člen určitý v přepisech nepodléhá pravidlům pro asimilaci tzv. hlásek slunečních. Transliterace tak co nejvěrněji kopíruje zásady arabského grafického systému.

ا	*ā*/‘	ط	*ṭ*
ب	*b*	ظ	*ẓ*
ت	*t*	ع	ᶜ
ث	*ṯ*	غ	*ġ*
ج	*ǧ*	ف	*f*
ح	*ḥ*	ق	*q*
خ	*kh*	ك	*k*
د	*d*	ل	*l*
ذ	*ḏ*	م	*m*
ر	*r*	ن	*n*
ز	*z*	ه	*h*
س	*s*	و	*w*
ش	*š*	ي	*j*
ص	*ṣ*	ء	‘
ض	*ḍ*	ة	*t*

KOLONIÁLNÍ AFRIKA V DOBĚ MACHULKOVÝCH CEST

Ondřej Crhák

Bedřich Machulka se v letech 1931–1935 pohyboval zejména v oblasti východní Afriky. Jeho cesty a výpravy se dotýkají teritoria, které dnes leží na území Demokratické republiky Kongo, Keni, Ugandy, Súdánu a Jižního Súdánu. Doba, ve které zde operoval, je de facto pomyslným vrcholem kolonialismu. Ve 30. letech existovalo na africkém kontinentu pouze malé množství nezávislých států, přičemž výsledky první světové války natrvalo vyšachovaly z této oblasti Německo a moc Velké Británie a Francie se v koloniální otázce dostala ke svému vrcholu. Druhá světová válka a následující dekády se staly érou dekolonizace a ústupu evropských impérií. Cílem tohoto kompilačního textu je poskytnou čtenáři přehled o vývoji dotčených zemí a nabídnout mu kontext pro čtení samotných deníků.

Kolonizace střední a východní Afriky nabyla na intenzitě v posledních dvou dekádách 19. století. Mezníkem v kolonizačním úsilí evropských států se stala Berlínská konference konaná na přelomu let 1884–1885. Konference byla svolána jako důsledek aktivit belgického krále Leopolda II. v povodí řeky Kongo a byla obecně reakcí na zvýšení aktivit Evropanů od počátku 80. let. Do této doby se vnitrozemí Afriky vyvíjelo víceméně autonomně na evropských kolonizačních aktivitách.[17] Do jednání se samozřejmě promítla širší mezinárodní politika a ambice jednotlivých států. Jedním z výsledků konference bylo vytvoření Svobodného státu Kongo a úprava obchodu a plavby na řekách Kongo a Niger.[18]

Kromě řešení původních problémů byla výsledkem jednání také „gentlemanská dohoda" mezi velmocemi. Aktéři se zavázali, že již nebudou probíhat neřízené územní zisky a že jejich jednání bude oznamováno ostatním velmocem. Následné dohody, které mezi sebou evropské státy ve věci kolonií uzavíraly, vůbec nebraly v potaz místní potřeby nebo etnické hranice mezi regiony. Takto určené hranice nakonec přetrvaly po dekolonizaci.[19] Následné období bylo „mimořádně razantní". Podíváme-li se na Afriku roku 1876, zjistíme, že Evropa ovládala jen desetinu kontinentu. Oproti tomu v roce 1900 bylo již pod evropskou okupací devět desetin Afriky. Toto období se obecně označuje jako „Scramble for Africa", tj. závod o Afriku.[20]

17 KLÍMA, s. 165.

18 Dohoda zaručovala evropským státům volný obchod a plavbu na obou řekách. Stejně tak stanovovala volný přístup k pobřežním oblastem. BROOKE-SMITH, Robin. The Scramble for Africa: Documents and Debates. London, Macmiilan Education, 2005, s. 40–43.

19 FERRO, Marc. Dějiny kolonizací: od dobývání až po nezávislost 13.–20. století. Praha: NLN, 2007, s. 104.

20 KLÍMA, s. 166–167.

Belgické Kongo

Svobodný stát Kongo vznikl jako přímý důsledek Berlínské konference a dlouhodobých koloniálních snah belgického krále Leopolda II. Snahy získat pro Belgii kolonii sahají do počátku jeho vlády v 60. letech a byly zintenzivněny v následující dekádě. Leopoldův zájem nejprve směřoval do hledání volných ostrovů v Indickém oceánu a Pacifiku, které byly spíše úsměvné než vážné. Zlom nastal v roce 1876, kdy byla založena Mezinárodní asociace pro Afriku, pomocí níž se realizovalo pronikání a následná kolonizace v povodí řeky Kongo.[21] Druhým zlomem byl rok 1884 nejen kvůli zmiňované konferenci, ale i díky změnám na domácí belgické politické scéně. Tohoto roku vyhrála volby Katolická strana, která na rozdíl od strany Liberální podporovala Leopoldovy koloniální myšlenky, a následně povolila králi vládnout v Kongu. Nicméně to neznamenalo, že by se Svobodný stát stal součástí Belgie. Leopold vládl v obou státních útvarech, čímž de facto vytvořil personální unii.[22]

Politika v samotné kolonii odrážela Leopoldovy cíle vytvořit východní podnik pro původní metropoli, která by tak měla ekonomické zajištění. Leopold byl zřejmě ovlivněn sousedním Holandskem, které aplikovalo model kolonizace spočívající na upřednostnění ekonomického rozvoje kolonie s cílem posílení domácího státu před obecným rozvojem a civilizací.[23] Civilizační a christianizační mise se stala spíše jen zástěrkou pro efektivní drancování místních zdrojů. Belgičané se v chování k místnímu obyvatelstvu obecně řídili paternalistickým přístupem. Afričané byli v tomto prizmatu chápáni jako méněcenné osoby na úrovni dětí, které musí civilizovaní Evropané vést a trestat stejně, jako je tomu u rodičů ve vztahu k dětem. Tento přístup pak vedl k nejhorší evropské krutovládě na africkém kontinentu a k jedné z nejhorších diktatur obecně.[24]

Krutý přístup k místnímu obyvatelstvu se projevoval zejména v ekonomických aktivitách. Výraznou komoditou přinášející velké výnosy byl kaučuk. Sběr kaučuku probíhal nejprve ve volné přírodě, k čemuž Leopoldova správa nutila místní obyvatele za využití brutálních metod v podobě mučení, únosů, vypalování vesnic a dalších zvěrstev.[25]

Navzdory zřejmým výnosům se v 80. a 90. letech dostával Svobodný stát do značných finančních problémů.[26] Leopoldův podnik byl v těchto dekádách opakovaně zachraňován pomocí půjček od belgické vlády, která nakonec takto vstoupila do Konžské společnosti. Tato společnost byla mimo jiné zodpovědná za budování železnice mezi přístavem Matadi a správním centrem kolonie v Léopoldville.[27] Stavba této infrastruktury si vyžádala stovky, možná i tisíce obětí ze strany místních námezdních dělníků. Běžný byl i fenomén nucené práce na plantážích a v dolech, což bylo samozřejmě doprovázeno krutými fyzickými tresty v podobě sekání končetin. Kongo zaplatilo za tuto krutost vysokou daň. Jestliže na

21 STANARD, Matthew G. Selling the Congo a history of European pro-empire propaganda and the making of Belgian imperialism. Lincoln: University of Nebraska Press, 2011, s. 28–29.

22 VANTHEMSCHE, Guy, Alice CAMERON, Stephen WINDROSS a Kate CONNELLY. Belgium and the Congo, 1885–1980. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 36.

23 STANARD, s. 27.

24 KLÍMA, s. 193.

25 STANARD, s. 30.

26 Po kaučuku byla od roku 1890 velká poptávka a celé Kongo bylo de facto zaplaveno touto komoditou. VERSTRAETE, Pieter, Evelyne VARHAEGEN a Marc DEPAPE. One Difference is Enough: Towards a History of Disability in the Belgian-Congo, 1908–1960. In: HANES, Roy, Ivan BROWN a Nancy E. HANSEN. The Routledge history of disability. London, England: Routledge, s. 232.

27 VANTHEMSCHE, s. 37.

konci 19. století měla země přibližně 19 milionů obyvatel, o dvě dekády později to bylo již 7,5 milionu.[28]

Z paternalistického přístupu vzešla i podoba místního vzdělávacího systému, který byl naplno vložen do rukou katolických misionářů. Misijní školy byly zaměřeny zejména na šíření katolicismu v jeho evropocentrickém pojetí jakožto ideologie nadřazenosti ve snaze „zachránit místní divochy".[29] Takovéto chápání křesťanství nepředstavovalo nic výjimečného, jednalo se o vcelku obecný trend v 19. století, kdy je christianizace identifikována s civilizační úlohou a samotná civilizace může být v tomto chápání jedině křesťanská.[30]

Na počátku 20. století způsobila situace v kolonii řadu mezinárodních skandálů. Na veřejnost často unikaly fotografie dokumentující kruté zacházení a nelidský přístup ze strany Leopoldovy správy vůči místnímu obyvatelstvu.[31] Tyto události spolu s neustálým pumpováním financí přivedly belgickou vládu k rozhodnutí kolonii převzít pod svoji kontrolu. Roku 1908 přechází Svobodný stát pod přímou správu Belgie a od této chvíle až do svého zániku nesla kolonie název Belgické Kongo.[32] Změna „vlastníka" nepřinesla žádné výrazné zlepšení správy a přístupu v kolonii. Přístup na úrovni teroru panoval nadále.[33] Změny nastaly spíše ve stylu státní správy, která byla výrazně centralizována a vykonávána skrze ministerstvo kolonií v metropoli.[34]

Určitý posun nastal ve vzdělávacím systému, který se z čistě náboženského zaměřil na „civilizační misi" s cílem přetvořit místní na Pseudoevropany a zejména vychovat dobře pracující schopné dělníky.[35] Vzhledem k tomu, že belgická vláda nechtěla vytvořit intelektuální elitu, prováděla zavádění vzdělávacího systému, který by v sobě zahrnoval také střední školství, velice opatrně.[36] Trend „opatrné civilizovanosti" pomocí vzdělání pokračoval v meziválečném období. Existence středních škol byla limitována a vláda se soustředila zejména na transformaci agrární společnosti.[37] Potřeba takové transformace spočívá v rozvoji těžby nerostů jako měď, kobalt, uran, zlato a diamanty, která byla doprovázena značnými lidskými ztrátami.[38]

Jak je možné, že evropský stát s poměrně demokratickým zřízením v podobě konstituční monarchie je schopný uprostřed jiného kontinentu vytvořit diktaturu, která má za sebou ohromné lidské oběti?[39] Leopold II. a následně belgický stát se pohybovali ve všeobecném koloniálním diskurzu, který v sobě obsahuje výše zmíněné civilizační poslání, rasismus a cíl kolonii ekonomicky vysávat. Tito aktéři ve svých očích nevykonávali nic divného, byť jejich činy svojí krutostí překonávaly dobový kontext. Pokud jde o období Belgického Konga po

28 KLÍMA, s. 193.
29 VERSTRAETE, s. 233.
30 FERRO, s. 24.
31 KLÍMA, s. 193.
32 VANTHEMSCHE, s. 41.
33 TÖDT, Daniel. The Lumumba Generation: AFrican Bourgeoise nad Colonial Distinction in the Belgian Congo. Oldenbourg: De Gruyter, 2021, s. 41.
34 TÖDT, s. 44.
35 VERSTRAETE, s. 235.
36 TÖDT, s. 48.
37 Tamtéž, s. 52.
38 KLÍMA, s. 224.
39 V souvislosti s Leopoldovou vládou v Kongu byl poprvé použit termín „zločiny proti lidskosti". KIERNAN, Ben. From Irish Famine to Congo Reform: Nineteenth-Century Roots of International Human Rights Law and Activism. In: PROVOST, René and Payam AKHAVAN. Confronting Genocide. Springer: Springer Science×Business Media, 2011, s. 31.

r. 1908, leží odpověď na tuto otázku v nezájmu belgické vlády a parlamentu o přímé dění v kolonii. Vláda sledovala pouze náklady a výnosy a lidskoprávní otázky nechávala stranou.[40] K tomu všemu lze přičíst fakt, že před vyhlášením nezávislosti v roce 1960 existovala jen malá možnost, že by se obyvatel z kolonie dostal do metropole, což znemožňovalo přímé šíření svědectví o dění v zemi.[41]

Belgickou nadvládu doprovázela celá řada povstání a vystoupení, která byla krutě potlačována. Belgičanům se celou kolonii podařilo vojensky ovládnout až v roce 1925.[42] Vzhledem k tvrdě represivnímu systému se v zemi nevyvinula žádná politická ani intelektuální elita, což byl také důsledek absence středního a vyššího vzdělání. Širším důsledkem této situace je neexistence politických stran ještě ve 40. letech 20. století. Přesto se belgické vládě nepodařilo zabránit růstu nacionalismu a vzniku politických subjektů v 50. letech. Dekolonizační proces pak vyvrcholil v roce 1960, kdy země vyhlásila nezávislost a byla ustavena Demokratická republika Kongo v čele s tváří emancipačního hnutí Patricem Lumumbou na postu premiéra.[43]

Kondominium Anglo-egyptský Súdán

Ve 20. letech 19. století se Súdán ocitl pod kontrolou egyptského sultána Mohammada Alího, čímž se formálně začlenil do Osmanské říše. Egypt během 19. století postupně ztrácel svoji moc a začal být více závislý na Velké Británii. Ta do oblasti více a více pronikala, až si vytvořila dominantní postavení v regionu a postupně okupovala i samotný Egypt. Tento vývoj dal prostor nespokojenosti, která v Súdánu vyústila do Mahdistického povstání (1881–1899) a utvoření Mahdistického státu.[44]

Velká Británie zpočátku dění v Súdánu aktivně neřešila, avšak pod vlivem „závodu" o Afriku přikročila roku 1896 k vojenskému potlačení povstání. Vedením kampaně byl pověřen lord Kitchener, který roku 1898 dosáhl rozhodujícího vítězství v bitvě u Omdurmánu. Samotná bitva vstoupila do dějin vojenství, protože Britská armáda zde nasadila velké množství kulometů, díky čemuž zvládla porazit výraznou početní převahu. Zbytky povstalců pak Britové zničili následujícího roku. Poražení povstání a následující fašodská krize plně etablovaly britskou přítomnost v regionu.[45] Velká Británie následně uzavřela s Egyptem tzv. kondominiální smlouvu. Dohoda definovala politický status Súdánu a určovala podobu britsko-egyptské okupace země.[46]

Vzhledem k podřízenému postavení Egypta bylo jasné, že hlavní roli v Súdánu budou hrát Britové. Dosazovaní guvernérů se stalo výhradně britskou záležitostí a egyptská legislativa nebyla v zemi aplikována. Prvním guvernérem se stal sám lord Kitchener, avšak ten byl záhy odvolán do Jižní Afriky a na jeho pozici nastoupil Reginald Wingate, který v úřadu setrval do roku 1916. Navzdory tomu, že oproti Belgickému Kongu byla britská vláda

40 VANTHEMSCHE, s. 45.
41 STANARD, s. 32.
42 KLÍMA, s. 193.
43 Tamtéž, s. 306.
44 Tamtéž, s. 132.
45 Během fašodské krize došlo k vojenskému incidentu v súdánském městečku Fašoda (dnešní Kodok) mezi francouzskou výpravou a jednotkami lorda Kitchenera. HOLT, P. M. A Modern History of the Sudan: From the Funj Sultanate to the Present Day. Lodnon: The Trinity Press, 1961, s. 110.
46 Tamtéž.

mnohem mírnější, docházelo často k povstáním, která byla většinou navázána na náboženské společnosti nebo se týkala konkrétních kmenů.[47]

Během období do první světové války investovala Velká Británie značné finanční prostředky do rozvoje místní infrastruktury. Již v roce 1899 byla železnice dovedena do hlavního města Chartúmu a poté, v roce 1906, prodloužena do Port Súdán, přičemž tento přístav na břehu Rudého moře byl též vybudován nově. V letech 1909–1911 byla železniční síť rozšířena do Sennáru a do al-Ubajdu.[48] Britská správa dále v zemi iniciovala a podpořila pěstování bavlny. Bavlna zajišťovala velmi vysoké výnosy, které vydržely až do velké hospodářské krize v roce 1929. Recese silně dopadla na súdánskou ekonomiku a krizi se podařilo zažehnat v roce 1934.[49]

První světová válka na Súdán v přímém důsledku nedolehla. Africké bojiště mezi dohodovými silami mělo své těžiště zejména v oblasti německých kolonií. Nicméně guvernér Wingate se rozhodl využít příznivé situace světového konfliktu a rozšířit území kondominia o oblast nezávislého sultanátu Dárfúr, který leží na jihozápadě dnešního Súdánu. Cílem anexe bylo také stabilizovat situaci při hranicích Súdánu. Wingate začal připravovat invazi již během roku 1915 a k její realizaci došlo počátkem března 1916. Kampaň trvala až do listopadu téhož roku, avšak vojenské operace nabyly velkého rozsahu. Do invaze byla taktéž zapojena egyptská armáda a samotný dárfúrský sultán byl zabit během bojů.[50]

V roce 1924 došlo k zavraždění britského guvernéra v Káhiře. Atentát vyvolal politickou krizi, která se odrazila také v Súdánu. V obou zemích byl vyhlášen výjimečný stav a britská vláda přistoupila ke zrušení kondominia a převzala vládu v zemi naplno do svých rukou.[51] Ze země proto museli odejít egyptští úředníci a vojáci, kteří byli součástí koloniální správy. Odchod Egypťanů vyvolal na řadě míst vzpoury a nepokoje, které Britové tvrdě potlačili. Navzdory částečnému utužení režimu začala koloniální správa s rozvojem vzdělávacího systému, a to zejména v jižní části země. Například na již dříve založené Gordon College (dnes Univerzita v Chartúmu) se začala vyučovat medicína.[52] Dosavadní vzdělávací systém byl z velké části odkázaný na misijní činnost. Přístup misionářů a administrativy byl vcelku podobný jako v jiných koloniích. Místní byli považováni za divochy, které je potřeba civilizovat.[53] Misijní aktivity měly víceméně volnou ruku hlavně v nemuslimských oblastech. Kromě výchovy ke „správné" víře mělo vzdělání za cíl budovat loajalitu k místnímu guvernérovi.[54] Obecně byl vzdělávací systém rozdělen mezi základní školy, které ve čtyřleté docházce vyučovaly bazálním praktickým dovednostem, a pokračovací školy. V těchto školách již probíhala výuka anglicky a trvala šest let.[55]

V reakci na zhoršující se mezinárodní situaci, zejména na italskou invazi do Habeše, došlo v roce 1936 po dlouhých jednáních mezi britskou a egyptskou stranou k obnovení

47 KLÍMA, s. 170.
48 Tamtéž.
49 HOLT, s. 122; 136; 139.
50 MCGREGOR, Andrew. A Military History of Modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War. Westpoint: Praeher Security International, 2006, s. 210–211.
51 HOLT, s. 125–126.
52 Tamtéž, s. 130–131.
53 RAHIM, Abdel M. The Development of British policy in the Southern Sudan 1899–1947. In: Middle Eastern Studies, 1966, vol. 2, no. 3, s. 227.
54 Tamtéž, s. 228–229.
55 RAHIM, s. 238.

kondominia, tj. společné správy nad Súdánem.[56] Během 40. let začala britská správa připravovat pro severní oblasti Súdánu samosprávu. Roku 1941 byly ve velkých i menších městech a na venkově vytvořeny místní vládní rady a v roce 1947 se Britové rozhodli pro stejný postup i v jižní části země, přičemž nadále se mělo postupovat sjednoceně.[57] Do tohoto momentu dělala koloniální administrativa rozdílnou politiku v jižní a severní části Súdánu. Britové se domnívali, že rozdílný postup daný etnickým a náboženským složením obou částí země bude více funkční, avšak právě ve čtyřicátých letech se tato politika ukázala jako neefektivní.[58] Od druhé poloviny 40. let se z politického hlediska situace v Súdánu vyostřila. Ke slovu se dostávali nacionalisté, kteří na britskou vládu vyvíjeli nátlak skrze odborová hnutí a následné stávky. Požadavky protestujících Súdánců obsahovaly právo na sebeurčení a parlamentní zastoupení. Britové tyto požadavky dlouhou dobu odmítali.[59] Roku 1948 byla vypracována nová ústava, která vytvořila volené Zákonodárné shromáždění a Výkonnou radu. Ve volbách do těchto orgánů zvítězila umírněnější strana Umma. V roce 1952 uzavřela Velká Británie se zástupci Súdánu dohodu o autonomii a následné nezávislosti, dohoda byla doprovázena novou ústavou. Britové tímto postupem reagovali na egyptské vypovězení kondominiální smlouvy z předešlého roku. Od této doby začalo docházet k procesu „sudanizace" státní správy. Súdán vyhlásil nezávislost roku 1956.[60]

Uganda a Britská východní Afrika

Východní pobřeží Afriky hrálo v rámci expanzivního uvažování evropských států trochu jinou roli než jiné části kontinentu. Zatímco jinde v Africe byl hlavním faktorem obchod a rychlý přístup k ekonomickým ziskům, úloha východu byla spíše strategická.[61] Zejména dlouhodobé spojení s Indií a přístup k Indickému oceánu byly ve strategickém uvažování zásadní. Proto není překvapením, že britská koloniální expanze v oblasti byla akcelerována francouzským obsazením Madagaskaru v letech 1883–1885.[62]

Nicméně britská přítomnost byla v regionu logicky dlouhodobější a sahá do počátku 19. století. V roce 1861 došlo k menší britské expanzi v podobě získání Zanzibaru a zakoupení pobřeží dnešní Keni.[63] V rámci koloniálního závodu o Afriku byla roku 1888 založena Imperiální britská východoafrická společnost, která se stala nositelkou koloniální expanze. Hned v letech 1890–1893 využila nepřehledné situace v království Buganda a iniciovala vojenský vpád. Společnost se záhy dostala do finančních problémů, a tak nad těmito územími přebrala kontrolu britská vláda. Následně byl v roce 1900 vyhlášen protektorát Uganda. Protektorátní smlouva zajišťovala Ugandě poměrnou míru autonomie, avšak je jasné, že o hlavních otázkách v zemi rozhodovali Britové. V letech 1900–1901 byly ještě do tohoto protektorátu včleněny další, menší státní útvary z oblasti mezi velkými jezery na západě a jihozápadě.[64] Pro britské zájmy v oblasti se stalo klíčové budování nové infrastruktury.

56 KLÍMA, s. 229; HOLT, s. 139.
57 HOLT, s. 139-143.
58 RAHIM, s. 240
59 KLÍMA, Jan. Afrika ve vichru svobody: dekolonizace a její důsledky. Praha: NLN, 2021, s. 42.
60 HOLT, s. 163; KLÍMA, s. 280.
61 BROOKE-SMITH, s. 51.
62 CHAMBERLAIN, M. E. The Scramble for Africa. London: Routledge, 2013, s. 61.
63 KLÍMA, s. 155.
64 Tamtéž, s. 195.

Jednalo se hlavně o strategicky důležitou železnici z keňské Mombasy do Ugandy. Co se týče hospodářství, bylo hlavním odvětvím budování rozsáhlých plantáží na bavlnu a kávu.[65]

Kromě Francie představovalo jisté ohrožení i německé pronikání do regionu. Roku 1884 založil německý cestovatel a podnikatel Carl Peters Společnost pro německou kolonizaci. Prvním úspěchem německého snažení bylo v roce 1885 získání malého sultanátu Witu (též Wituland) ležícího na území dnešní Keni severně od Mombasy.[66] Británie ve snaze o uchování vlastních zájmů uzavřela s Německem následujícího roku dohodu o rozdělení sfér vlivu. Německo díky této dohodě získalo Tanganiku (dnes Tanzanie), ze které se stala Německá východní Afrika. Velká Británie si pak potvrdila svůj vliv na území Keni a Ugandy. Obě strany pak pokračovaly v kooperaci v potírání obchodu s otroky v regionu.[67] Německý kancléř Otto von Bismarck byl zdatným aktérem v mezinárodní politice a ke svým úspěchům na evropském poli dokázal využít koloniální otázku. Roku 1890 byla mezi Německem a Británií podepsána Helgolandská smlouva. Německo v dohodě uznávalo britský protektorát nad Zanzibarem a zároveň předávalo svoji kolonii Wituland do britských rukou, čímž Britská východní Afrika dostála celistvosti. Oproti tomu Británie předala Německu ostrov Helgoland, který měla v držení od napoleonských válek. Ostrov sám měl vysokou strategickou hodnotu, protože díky jeho poloze lze kontrolovat vstup Kielského kanálu. V Africe samotné pak na západě kontinentu Němci získali Caprivi Strip – koridor spojující Německou západní Afriku a Zambezi.[68]

Na území dnešní Keni vytvořila britská vláda roku 1895 protektorát Britská východní Afrika. Oproti sousední Ugandě zde Britové vykonávali svou správu napřímo a vytvořili ambiciózní plán kolonizace zemědělské půdy Evropany. Místní obyvatelstvo z kmenů Kikujů, Nnadiů a Suků se tomuto pronikání stavělo na odpor, který byl zlomen do roku 1905. Od roku 1902 se do oblasti začali stěhovat evropští farmáři, kteří směřovali hlavně do oblasti Keňské vysočiny, kde od místní správy získávali velmi výhodně půdu s tím, že její pronájem byl stanoven na 999 let. S ohledem na strategickou polohu Keni došlo ke stavbě již zmíněné železnice z Mombasy. Vzhledem k tomu, že na místě scházela pracovní síla, byli do Keni dopraveni dělníci z Indie, kteří se zde následně usadili. Změny struktury zemědělství a odebírání půdy vyvolaly místy humanitární katastrofu ve formě hladomoru. Navíc kromě těchto problémů vypukla v roce 1900 v oblasti epidemie spavé nemoci, která zasáhla hlavně Ugandu a trvala přibližně do roku 1920. Tyto katastrofy si vyžádaly tisíce životů.[69]

První světová válka se na tomto regionu výrazně podepsala. Německým silám se v oblasti podařilo udržet až do podzimu roku 1918. Do bojů proti Německu se zapojily všechny přítomné státy, a to včetně Belgie a Portugalska. Oproti frontám na evropském bojišti byla válka ve východní Africe vysoce mobilní. Hlavní bojové operace odstartovaly roku 1916, kdy dohodové mocnosti zahájily ofenzivu v oblasti jezera Tanganika a v okolí Kilimandžára. Následující roky byly ve znamení ústupových bojů německé armády, která se takto dostala až do severní části portugalského Mosambiku. Němečtí vojáci, mezi nimiž byla i řada místních, tak do podzimu roku 1918 prošli 2500 kilometrů dlouhou anabází. Konec války

65 CHAMBERLAIN, s. 63.
66 KLÍMA, s. 196.
67 KLÍMA, Jan. Pod německou vlajkou: Příběh jedné koloniální říše. Praha: Libri, 2005, s. 145.
68 CHAMBERLAIN, s. 64.
69 KLÍMA, s. 195; MAGU, Stephen M. The Socio-Cultural, Ethnic and Historic Foundations of Kenyas Electoral Violence: Democracy on Fire. London: Taylor and Francis, 2018, s. 13; 15.

znamenal pro Německo také konec koloniálního impéria, které bylo rozděleno mezi vítězné mocnosti.[70]

V poválečných 20. letech přišla do Britské východní Afriky a Ugandy řada změn. V ugandském protektorátu byla roku 1920 vytvořena exekutivní a legislativní rada guvernéra, do které neměla přístup místní reprezentace, oproti zástupcům indické menšiny.[71] Navíc roku 1927 došlo k výraznému omezení místních vládců, kteří se díky protektorátní smlouvě těšili autonomii. Změna nastala také v Keni, která od roku 1920 nesla název Kolonie Keňa. Stejně jako tomu bylo ve většině kolonií i tyto oblasti výrazně zasáhla hospodářská krize, což se nevalně promítlo do místních životních podmínek. Britové ve své východní Africe roku 1918 de facto zavedli systém nucených prací. Místní obyvatelé měli povinnost ročně odpracovat 180 dní na stavbách nebo plantážích a zároveň na ně byl uvalen zákaz pěstování kávy. U této komodity si Britové chtěli pomocí monopolu uchovat vysoký zisk. Po válce taktéž pokračovala politika evropské kolonizace prostřednictvím farem. Přerozdělování nejlepší půdy vedlo k výrazné ekonomické nadřazenosti Evropanů, což zásadně posilovalo segregaci.[72] Počet evropských přistěhovalců dále narůstal a ve 30. letech dosahoval přibližně 30 000, což samozřejmě v důsledku zvyšovalo útlak místního obyvatelstva.[73] Vzdělávací systém, postavený na základních a pokročilých školách s výrazným příspěvkem misionářů, byl totožný s výše zmiňovaným školstvím v Súdánu. Respektive tento systém byl vytvořen původně v Ugandě a do Súdánu byl na základě pozitivních zkušeností přenesen.[74]

V Keni docházelo také k politickým změnám. Roku 1923 získali Indové, ze kterých se stala výrazná místní entita, místo v zákonodárné radě guvernéra. Tento poradní orgán byl následujícího roku transformován do správní, respektive legislativní rady guvernéra. V něm dostali svého zástupce nejen Indové, ale také Arabové. Keňský zástupce byl do rady uveden až roku 1944.[75] Britské násilné aktivity ve věci získávání půdy vedly k řadě povstání kmenů Kikujů nebo Masajů. Dlouhodobá britská neohleduplnost v této věci měla za následek také politickou aktivizaci místních. První organizací bylo Ústřední sdružení Kikujů, v němž se etabloval pozdější keňský prezident Jomo Kenyatta. Svaz se aktivně pokoušel zakládat školy a vystupovat proti přerozdělování půdy. V reakci na revolty byla organizace roku 1940 Brity rozpuštěna.[76] Nicméně činnost aktivistů neutuchala a roku 1944 byl založen Svaz keňských Afričanů opět v čele s Kenyattou. Svaz mimo jiné reagoval na rasovou diskriminaci a zvůli britského administrativního aparátu.[77] Stejně jako v dalších koloniích, tak i v Keni se hybnou silou dekolonizačních požadavků stalo odborové hnutí. Roku 1948 byl založen Východoafrický odborový kongres, který až do svého zakázání v roce 1950 organizoval řadu rozsáhlých stávek. Kongres byl opravdu silnou organizací, protože v sobě spojil jak Afričany, tak Indy.[78]

70 Podrobný popis bojových operací ve východní Africe viz KLÍMA (2005), s. 327–368, nebo též PAICE, Edward. Tip & Run: The Untold Tragedy of the Great War in Africa. Phoenix: Weidenfeld & Nicolson, 2008.

71 KANYEIHAMBA, George W. Constitutional and political history of Uganda from 1894 to the present. Second edition. Nairobi, Kenya: LawAfrica, 2010, s. 10; 13.

72 KLÍMA, s. 249.

73 KLÍMA (2021), s. 184.

74 RAHIM, s. 238.

75 KLÍMA, s. 250.

76 Tamtéž.

77 MAGU, s. 16.

78 Tamtéž, s. 313

Roku 1952 vypuklo další povstání Kikujů, které je známé pod názvem Mau Mau. Jednalo se o největší protibritskou rebelii v Keni. Britové při Mau Mau rozpoutali velkou vojenskou kampaň, kterou doprovázely rozsáhlé represe. Povstání bylo potlačeno za pomoci brutálních metod v roce 1956. Jako trest za účast na povstání bylo vysídleno přes 60 tisíc Kikujů. Součástí represí bylo i zřízení pracovních táborů, jež dodávaly pracovní sílu do zemědělství. Keňští političtí představitelé, včetně Jomo Kenyatty, byli uvězněni.[79] Jako reakce na zvyšující se napětí bylo roku 1956 uděleno Afričanům v Keni volební právo a následně přiděleno osm míst v radě. Po uvolnění poměrů vzniká jako politická strana Keňský národní svaz, který roku 1961 zvítězil ve volbách. Keňští zástupci pak dovedli bývalou kolonii skrze složité vyjednávání k nezávislosti a vyhlášení republiky v roce 1964.[80]

Situace v Ugandě byla obdobná během 40. let. I zde se vytvořilo odborové hnutí, které kladlo Britům požadavky. Roku 1945 dokonce došlo k vyhlášení generální stávky, kterou sice Britové potlačili, ale na druhou stranu se tím Uganďanům podařilo získat místo tří zástupců v zákonodárné radě guvernéra. Násilí však v Ugandě pokračovalo, přičemž nejrozsáhlejší byly střety v Kampale roku 1949. Vzhledem k tomu, že se Uganda skládala z dříve samostatných menších státních útvarů, připravila koloniální správa federalizaci země. Tyto kroky se však setkávaly s výrazným odporem místní politické reprezentace, a tak od nich bylo upuštěno. Roku 1952 byla vytvořena celougandská politická strana Ugandský národní kongres, avšak ten se následně rozštěpil. Dekolonizační proces postupoval v Ugandě pomalu, na jednu stranu byla příčinou komplikovanost místních poměrů, kdy se místní vládcové báli případné ztráty moci, a na straně druhé pod vlivem povstání Mau Mau se Britové obávali obdobného vývoje. Odtržené levé křídlo strany vytvořilo Lidový kongres Ugandy, v jehož čele stanul budoucí premiér Milton Obote. Nová ústava v roce 1955 zůstala dosti konzervativní a stále zaručovala Evropanům převahu v zákonodárné radě, což samozřejmě vyvolávalo značnou nelibost podpořenou navíc vnitřními spory v ugandské politické reprezentaci.[81] V letech 1958 a 1961 se uskutečnily dvoje volby, které však z výše uvedených důvodů například Buganda bojkotovala, a tak dekolonizační proces v této podobě narážel na řadu komplikací. Země nakonec získala roku 1961 autonomii a o rok později vyhlásila nezávislost.[82]

79 BLAKELEY, Ruth. State Terrosim and Neoliberaism: The Norht in the South. London: Routledge, 2009, s. 81–82; KLÍMA (2021), s. 186–187.

80 KLÍMA, s. 313.

81 KLÍMA (2021), s. 178; KANYEIHAMBA, s. 23.

82 Tamtéž, s. 312–313.

„Už jako chlapec jsem se zamýšlel nad bílými plochami neprozkoumaných území na mapách Afriky a toužil jsem po tom, abych mohl sám poznat africkou skutečnost, lid i zvěřinu.“

Bedřich Machulka[83]

BEDŘICH MACHULKA

Ondřej Crhák

Jak již bylo výše zmíněno, předložená kniha je pokračováním prvního dílu edice, ve kterém naleznete rovněž zpracovanou Machulkovu biografii. S ohledem na tento fakt jsme se pro tento díl rozhodli Machulkův život pouze krátce shrnout, abychom čtenáři předložili kontext této osobnosti.[84]

Bedřich Machulka se narodil dne 22. června 1875 v Kladně-Štěpánově do rodiny strojního zámečníka. Machulka měl tři sourozence, ze kterých mu kvůli úmrtím v dětství zůstala pouze sestra Berta. Mezi sourozenci panoval velice pozitivní vztah. Machulka často zmiňuje v denících přišlé dopisy z Čech právě od Berty. Z celkového kontextu je patrné, že Berta byla pro Machulku více než oporou a její smrt v roce 1944 jej zasáhla.[85] Poté co se rodina přestěhovala do Prahy, nastoupil Bedřich ke studiu na gymnáziu, po jehož ukončení ještě v letech 1895–1898 absolvoval Vyšší hospodářský ústav v Táboře.

Jak sám Machulka přiznával, byl již od dětství fascinován cestovatelstvím, a proto není překvapením, že byl také výrazně ovlivněn osobnostmi jako Emil Holub, Josef Kořenský nebo jím nejvíce obdivovaný Enrique Stanko Vráz. Kromě četby reportáží a cestopisů navštěvoval Machulka také přednášky zmíněných cestovatelů. Není až tak překvapující, že tento vliv vedl k utváření vlastních cestovatelských snů a romantických obrazů o vzdálených končinách.[86] Machulka se tak stal typickým příkladem pohlcení idylickou legendou o Africe, kterou vytvářeli právě samotní cestovatelé nebo dobová literatura. Samozřejmě dobově existoval i opačný pohled na tento kontinent.[87] Jeho vliv na Machulku však není jasný, byť sám sledoval politické dění v Africe a vnímal například britské dobývání Súdánu.[88]

Machulkovy sny o Africe se začaly plnit záhy po ukončení studia, kdy se roku 1898 se svým přítelem Richardem Štorchem vypravil to libyjského Tripolisu. Město se mělo stát jakousi základnou pro další výpravy do vnitrozemí, kde jej nejvíce lákalo pohoří Tibesti. Absence potřebných povolení ze strany osmanské administrativy pro vstup na další území, o kterých Machulka ani Štorch zpočátku nevěděli, těmto plánům však učinila přítrž. Situaci s cestováním do vnitrozemí Machulka s odstupem popisoval takto: *„Změnu poměrů jsem poznal teprve počátkem svého tripolského pobytu po několika cestovních pokusech, které končily zajetím nejbližším gáaúnem, hlídkou četníků, a pak na rakouském konsulátě omluvou valiho, místodržitele, které poukazoval na nutnost dodržování výslovného zákazu Vysoké porty [osmanská vláda,*

83 MACHULKA, s. 9.
84 Předložený text je proto výtahem původní studie. TODOROVOVÁ, s. 12–14.
85 Berta se narodila roku 1871, v době její smrti jí bylo 73 let.
86 MACHULKA, s. 6.
87 FERRO, s. 207.
88 MACHULKA, s. 9.

pozn. O. C.]."[89] Vzhledem k přání obou mladíků v Africe nadále setrvat, začali společně podnikat ve věci sběru přírodnin a zoologických preparátů, které následně výnosně prodávali do Evropy. Mezi jejich zákazníky patřilo také tehdejší Muzeum Království českého v Praze (dnešní Národní muzeum). V roce 1902 se k této činnosti ještě přidalo fotografování, jehož výsledky rovněž dokázali zpeněžit.

Od roku 1902 podnikl Machulka několik cest, které jsou předmětem prvního dílu této edice. Pro úplný kontext zde uvedeme jejich přehled. Roku 1902 se Machulka vydal na cestu z Tripolisu přes Marseille do Egypta, Somálska, Keni, na Seychely a na Madagaskar. Roku 1904 společně se Štorchem putoval z Ceylonu, kam připlul z Madagaskaru přes Maskarény, Réunion, Mauricius a Bombaj. Následovala společná cesta přes Indii, Irák, Persii (dnes Írán), Sýrii a Palestinu do Port Saidu a následně do Káhiry. Cesta de facto ukončila Machulkovo libyjské působení a svůj podnik roku 1904 přesunul do Chartúmu v Súdánu, který se stal novou základnou pro řadu výprav. Společný podnik byl následně roku 1906 rozdělen a každý své podnikání vedl sám. I přes rozdělení společnosti se Machulkovi v Súdánu dařilo: *„V Anglo-egyptském Súdánu jsem sestavil a vedl patnáct výprav. Z těch se sedm plavilo na zvláštních parnících. Některý rok jsem vedl i dvě safari po sobě. Byly spojeny s velkou odpovědností, s tělesnou námahou a se značným vypětím nervů. Že byly zdařilé, na tom měli dobrý podíl i mojí domorodí pomocníci."* Náročnost výprav si samozřejmě vybrala svoji daň, a tak se Machulka rozhodl od roku 1910 pro pravidelné návraty do Prahy v době podzimu, aby si mohl odpočinout.[90] Při jedné pražské rekonvalescenci jej roku 1914 zastihla světová válka. Jako voják rakousko-uherské armády byl roku 1916 zraněn a uznán neschopným další služby.[91]

Ve 20. letech podnikl Machulka v Súdánu řadu svých největších výprav a roku 1927 dokonce vedl filmařskou výpravu rakouského etnografa Huga A. Bernatzika. Od roku 1929 začal Machulka pracovat pro knížete Adolfa Schwarzenberga, kdy pro něj a jeho ženu Hildu organizoval lovecké výpravy. Díky této spolupráci přesunul Machulka centrum své činnosti do Nairobi v Keni. Roku 1935 pobýval Machulka na farmě Mpala patřící Schwarzenbergovi, se kterým se téhož roku rozešel, čímž se ukončila jeho africká kariéra. Po roce 1935 zůstal Machulka v Čechách, kromě rozchodu se Schwarzenbergem jej trápil značně zhoršený zdravotní stav. Přes vzájemné neshody byl však Machulka zaměstnán na schwarzenberském panství, a to na zámečku Ohrada, kde strávil celou druhou světovou válku. O vztahu těchto dvou mužů a závěru Machulkova života detailněji pojednává následující oddíl, který zpracovala Jiřina Todorovová.

89 MACHULKA, s. 11–12.

90 Tamtéž, s. 18.

91 Co se týče frontového nasazení, tak Machulka sloužil výhradně na balkánské a italské frontě. VÚA-VHA. Bedřich Machulka, fond Kmenové listy.

BEDŘICH MACHULKA A ADOLF SCHWARZENBERG

Jiřina Todorovová

Machulkovy deníky z let 1930 až 1935 zachycují průběh výprav, které Machulka organizoval pro knížete Adolfa Schwarzenberga.[92] Mnohé zde zůstalo nevysloveno, nebo jen naznačeno, existuje však unikátní možnost, jak deníkové záznamy doplnit, a to studiem korespondence Machulky a Schwarzenberga a jeho kanceláře, která je uložena v archivech (archiv Náprstkova muzea, pozůstalost Bedřicha Machulky; SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Rodinný archiv Schwarzenbergů). Těchto pramenů bylo využito zejména v práci Martina a Markéty Slabových,[93] která při přepisu Machulkových deníků byla bohatým zdrojem informací.

Pro knížete JUDr. Adolfa Schwarzenberga (1890–1950) pracoval Machulka od r. 1929, organizoval pro něj a jeho paní Hildu lovecké výpravy. Jeho činnost spočívala nejen v konkrétním vedení výprav, vytyčení trasy a najímání nosičů, ale i v zajištění povolení k odstřelu zvířat, dopravy zavazadel a zbraní a povolení k jejich vývozu, zajištění dopravního spojení na místo apod. O všech svých krocích Machulka knížete podrobně informoval, před každou cestou mezi nimi probíhala čilá korespondence. Machulka byl perfekcionista, proto informace v dopisech zabíhaly až do nejmenších detailů. V pozdější době, když se začal projevovat jeho věk, vykonával Machulka méně náročné práce a více se věnoval sběru přírodnin.

Poslední léta před vypuknutím druhé světové války strávil Bedřich Machulka v Čechách. Ve starší literatuře se uvádí, že jediným důvodem byl jeho zhoršený zdravotní stav. To je sice pravda, Machulkovo zdraví bylo v té době velmi chatrné (angina pectoris a následky malárie), ale neméně závažným faktem je, že jej jeho poslední zaměstnavatel Adolf Schwarzenberg již do Afriky nevzal.

Na jaře r. 1935 pobýval Machulka v Keni, již poněkolikáté na Schwarzenbergově farmě Mpala (pojmenované podle antilopy impala) u města Nanyuki, asi 140 km severně od Nairobi. Adolf Schwarzenberg získal tuto farmu v r. 1933 od britské správy, aby si usnadnil (a finančně zvýhodnil) své pravidelné pobyty v Africe. Pronajímal ji k chovu dobytka a také

92 Adolf Schwarzenberg se narodil 18. srpna 1890 a byl synem Jana Nepomuka a Terezie z Trauttmansdorffu. Absolvoval gymnázium, jeden rok pobyl v Anglii a po vojenské službě vystudoval na Karlově univerzitě práva, která roku 1914 zakončil doktorátem. Vzápětí musel narukovat, neboť vypukla první světová válka. Na blízkovýchodní frontě upadl do zajetí, ze kterého se vrátil až roku 1919. Dne 28. října 1930 se oženil s Hildou, princeznou Nassau-Luxemburg (1897–1979). Obsazení českého pohraničí německou armádou rozdělilo některé velkostatky, takže část připadla Německu a část zůstala v ČSR, ovšem již 17. srpna 1940 nechal Hitler celý schwarzenberský majetek zabavit gestapem. Adolf Schwarzenberg spolu s manželkou emigroval do USA. Zde na Kolumbijské univerzitě (Columbia University) v New Yorku obhájil disertační práci. V institutu Carnegie vypracoval studii, která vyšla tiskem v New Yorku roku 1946 pod názvem „A Kenya farmer looks at his colony". Po válce se do Čech nevrátil, neboť v roce 1945 byla nad jeho majetkem zavedena národní správa a v roce 1947 na základě tzv. Lex Schwarzenberg mu byl veškerý majetek na území Československa bez náhrady zestátněn (viz pozn. 98). Zemřel v Itálii 27. února 1950, bez potomků.

93 SLABOVÁ, Markéta a Martin SLABA. Poslední ráj Adolfa Schwarzenberga. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014.

zde dal postavit vodní elektrárnu, neboť takovéto farmy musely podle nařízení britské vlády vyvíjet činnost a oblast hospodářsky povznést.[94]

Adolf Schwarzenberg plánoval natočit zvukový film o Africe, proto zakoupil aparaturu firmy Telefunken a najal operatéra (kameramana) jménem Holm.[95] Machulka měl během tohoto pobytu na jaře 1935 zajistit natáčení. V r. 1927 totiž Machulka organizoval filmařskou výpravu s rakouským etnografem Hugem Adolfem Bernatzikem do jižního Kordofánu, jejímž výsledkem byly dvě knihy, a hlavně film Gari-Gari. Právě tato výprava byla klíčová pro Machulkovu pozdější spolupráci s Adolfem Schwarzenbergem.

Schwarzenbergovy plány ale ztroskotaly – aparatura nefungovala, jak si představovali (přístroj Telefunken byl totiž určen k nahrávání gramofonových desek, nikoliv zvukového filmu – pro jeho snímání byla určena např. aparatura Tobis-Klang-Film), Holm s ní vlastně vůbec neuměl zacházet, nehodlal respektovat Machulkovy příkazy, proto mezi ním a Machulkou neustále docházelo ke sporům. Situace se vyhrotila natolik, že Machulka navrhl Schwarzenbergovi safari ukončit. Kníže sice souhlasil, ale odpověděl Machulkovi strohým rozzlobeným dopisem, v němž vyjádřil svou značnou nespokojenost s Machulkovým postupem. Vytkl mu, že si neuměl s kameramanem Holmem poradit, a velmi se divil, proč Machulka sám nepřevzal filmování, když tvrdil, že s ním má zkušenosti:

„Hluboká n/Vlt., dne 8. června 1935.[96]
Milý Machulko,
Safari jest nyní podle Vašeho přání likvidována…

Já jsem však tímto rozřešením nesmírně nespokojen. Vy jste byl vůdcem expedice, kterou jsem tam zanechal, předal jsem Vám vedení v plné důvěře – Vy jste však zcela selhal. Předně jste si nevěděl rady ani s Holmem. Že není Holm žádným filmovým operaterem, jsem Vám řekl. Vy jste však odporoval a tvrdil, že sám filmu dosti dobře rozumíte, takže byste mohl i sám filmovati a že to není vůbec žádné umění… Nechci se dále zabývati těmito smutnými záležitostmi, podotýkám však ještě, že za těchto okolností jest ostuda a peněžitá ztráta enormní. Když si myslíte, že se na Váš návrat po všech těchto nezdarech těším, pak se mýlíte.

Jste též na velkém omylu, když si myslíte, že s Vámi podniknu ještě někdy nějakou výpravu. Do Afriky pojedu se svou chotí zajisté zase brzy, ale bez Vás… Se mnou již na žádný pád nepočítejte…

S pozdravem Váš upřímný
Adolf Schwarzenberg"

Machulka se ale neúspěchem akce necítil vinen, a proto hned 22. července 1935 odpověděl knížeti vysvětlujícím dopisem. Píše, že jeho postavení bylo složité, protože Holm Machulku nehodlal respektovat, tvrdil, že má pověření a široké pravomoci přímo od knížete a Machulka má pouze vést expedici a obstarávat finance. Machulka sám opouštěl Afriku

94 Farma č. 2400 u Nanyuki, 28 mil severně od Nairobi, byla pronajata od britské správy na 999 let (údaj ze Schwarzenbergovy disertační práce – za informaci děkuji Mgr. Markétě Slabové). Schwarzenberg o ní ovšem vždy mluvil jako o svém vlastnictví. Aby splnil podmínku hospodářského využití, dlouhodobě ji pronajal k chovu dobytka p. Fitzgeraldovi. Vodní elektrárnu s přívodním kanálem vybudoval rodák z Hluboké n. Vltavou Viktor Cibulka, který ale na farmě 10. srpna 1937 zemřel a byl pohřben v Nanyuki. Jeho práci dokončil další Čech, Jan Dvořák. Elektrárna byla spuštěna v březnu 1938.

95 Albert M. Holm, Dán žijící v Nairobi.

96 Tento dopis, datovaný 8. června 1935 na Hluboké, existuje ještě v němčině a jako rukou psaný koncept (česky a německy). Vše v SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Rodinný archiv Schwarzenbergů, AS, č. fasciklu 3c/1 (nezpracovaný).

velmi nespokojen, neboť musel odejít od začaté práce, od které si hodně sliboval. Kníže sice poskytl Machulkovi finanční příspěvek, za nějž mu Machulka v dopisech upřímně děkoval a pro jistotu znovu nabízel své služby a připomínal své schopnosti. Jeho snahy však vyšly naprázdno. Kníže s ním nadále spolupracovat nehodlal. Patrně nemohl zapomenout na neúspěch s filmováním a také se rád obklopoval mladými lidmi, jejichž tempu již Machulka nestačil. Proto se v dalším z dopisů Machulka znovu ospravedlňuje a vysvětluje situaci. Dopis z 26. října 1936 začíná slovy: *„Jasnosti, dovoluji si potvrditi uctivě poslední dopis Vaší Jasnosti, z kterého jsem poznal, že není pro mne více návratu do Afriky…“* Dále v dopise píše: *„… Z posledního dopisu Vaší Jasnosti jsem poznal, že Afrika ztrácí se pro mne právě v době, kdy doufal jsem v posledních létech svého věku – hodícího se pro cesty v Africe – uzavírati moji celoživotní činnost v Africe pracemi, do kterých jsem chtěl vložiti větší část svých zkušeností a zajistiti si tak vyhlídku na možný větší zisk hmotný trochu úspor a uznání pro zbytek života, jehož neznámá délka vyměřeny jest všemohoucím.*

… Pro mne jest Afrika – jak jsem se z poslední zprávy Vaší Jasnosti dozvěděl – a veškerá činnost v ní uzavřena. Nemám za stávajících poměrů nejmenší naděje obnoviti tuto moji dřívější činnost. A tak bez této možnosti – bez úspor – v pokročilém věku – hledím v těch dnešních těžkých poměrech nejisté a smutné budoucnosti vstříc…“

Z posledních Machulkových dopisů již jasně vyzařuje rezignace a smíření se skutečností, že Afriku již nikdy nenavštíví.

Machulka byl v té době na práci pro Schwarzenberga a na jeho finanční podpoře existenčně zcela závislý, neboť pro jiné zákazníky právě nepracoval. Schwarzenberg si to jistě také uvědomoval, proto ještě nabídl Machulkovi další možnosti spolupráce. Ale ani v tomto případě nedošlo ke shodě. Kníže chtěl, aby Machulka odcestoval ihned na farmu do Keni a strávil tam alespoň rok jako její správce. Machulka však nemohl do týdne, jak kníže požadoval, odjet. V Machulkově věku nebylo snadné rychle se rozhodnout, kromě toho měl strach z cestování letadlem, s kterým neměl zkušenosti, a tak se trochu vymlouval na problémy s prodejem domu, který vlastnil společně se sestrou v Praze, v Soukenické ulici 36. Tento prodej se však neuskutečnil.[97]

Adolf Schwarzenberg si však přece jen Machulky natolik cenil, že jej hodlal podporovat i přes neshody poslední doby. Podle dopisu schwarzenberské administrace z 6. září 1939 byl Machulkovi na příkaz knížete vyplacen další finanční obnos ve výši 10 000 korun. Vhodnějším řešením by však bylo nalézt pro Machulku nějaké stálé zaměstnání. Možnost se naskytla na loveckém zámečku Ohrada, který byl součástí panství Hluboká n. Vltavou, které vlastnila schwarzenberská větev hlubocko-krumlovská, k níž Adolf Schwarzenberg patřil. Již v roce 1842 zde bylo zřízeno malé lovecké muzeum obsahující trofeje, vycpaniny a později i etnografické předměty přivezené z afrických výprav.[98]

97 Jednalo se o dvouposchoďový činžovní dům v Soukenické ulici č. 1665/36. K prodeji však nakonec nedošlo. V publikaci „Seznam nemovitostí Velké Prahy uspořádaný podle čísel popisných…, díl I., Praha I–X. Sestavili Fr. Anděl a Jindřich Slaboch, Praha 1939, str. 127“ se v seznamu majitelů domů k r. 1939 uvádí: majitelé domu 1665/36 v Soukenické ulici – Berta Netíková (Machulkova sestra – pozn. J. T.) a Bedřich Machulka.

98 Některé předměty (celkem 50) předalo Lesnické muzeum, sídlící na zámečku Ohrada, v r. 1963 v rámci centralizace cizokrajných sbírek Náprstkovu muzeu. Jsou to dřevěné plastiky, koše, mísy, podložky, poklopy na potraviny, drobné šperky, textilie, hudební nástroje apod. V r. 1969 bylo sedm předmětů vyřazeno ze sbírek a předáno podniku Klenoty k prodeji. Jednalo se především o turistické suvenýry, které jsou však dnes již považovány za historické. Zbývající předměty jsou v NpM uloženy pod inv. čísly A 835–A 845, A 1275–A 1279, A 1288–A 1292, A 1294–A 1300, A 1674–A 1681, A 1683–A 1687, A 1692, A 11970–11971 a A 11975–A 11976.

Z iniciativy knížete Adolfa a jeho ženy Hildy zde byla založena také zoologická zahrada, jejíž výstavba začala v roce 1937, a již další rok bylo v provozu množství voliér, výběhů a terárií. V roce 1939 (od 1. 5.) byla zoo zpřístupněna veřejnosti. Záležitosti kolem zoo měl na starosti vrchní lesní správce František Janovský. Po dobu jeho nepřítomnosti v úřadě nabídl Schwarzenberg prostřednictvím Ing. Plischka, vrchního tajemníka Ústřední schwarzenberské kanceláře, správu zahrady Machulkovi. Machulka byl návrhem nadšen a velmi rád přijal.

Ale jako by Machulku stále pronásledovala smůla. Janovský se vrátil do úřadu, a protože přes zimu se zoo zavírala, o Machulkovy služby kníže zatím neměl zájem. Na tuto zprávu odpověděl Machulka smířeným dopisem, v němž píše, že alespoň bude mít více času na léčení. Byl to pravděpodobně též Ing. Plischek, kdo vedl stále v patrnosti další možné Machulkovo zaměstnání na Ohradě. Následovaly další dopisy, v nichž se upřesňovaly nabídky ze strany zaměstnavatele i Machulkovy návrhy na to, co by mohl muzeu na Ohradě nabídnout (např. příprava výstavy vztahující se k africkým cestám knížete Schwarzenberga, kam by Machulka poskytl i svou sbírku etnografických předmětů).

Dlouhé vzájemné dopisování bylo šťastně dovedeno do konce a 9. července 1940 byla v Hluboké n. Vltavou podepsána tzv. „ústní smlouva o dílo" mezi Bedřichem Machulkou a J. Schwarzenberským lesním ředitelstvím v Hluboké n. Vltavou zastoupeným lesním ředitelem Ing. Antonínem Nikendeyem za přítomnosti svědků – pí Antonie Janovské a p. Františka Janovského z Hluboké n. Vltavou.

… Pan Bedřich Machulka prohlásil před námi podepsanými svědky, že jest ochoten jako samostatný odborný znalec převzíti pro knížecí Schwarzenberské muzeum na Ohradech provedení rozličných prací, zejména konservování a preparování za paušální honorář K 3.000,-, který mu bude vyplácen po částkách dle postupu prací. Mimo to bude panu Machulkovi přidělen zdarma v zámku na Ohradech 1 pokoj k obývání, k jehož vytopení obdrží 1 prm tvrdého a 1 prm měkkého palivového dříví zdarma, včetně štípání a dovozu.

Tyto práce provede p. Machulka nejdéle do 30. září 1940. P. Machulka výslovně před námi podepsanými svědky prohlásil, že tato smlouva nezakládá žádný poměr zaměstnanecký, protože p. Machulka svěřené mu práce bude vykonávati jako samostatný podnikatel, dle svých disposic časových a bude honorován za základě vykonané práce.

Správa knížecího Schwarzenberského musea na Ohradech není tudíž povinna p. Machulku pojistiti ani nemocensky, ani starobně a pensijně.

Abschrift

Der Administration Frauenberg zurück mit den Bemerken, dass der Herr Treuhänder die Beschäftigung des Herrn Machulka zur Kentnis genommen hat. Dieselbe hat vertragsgemäss am 30. d. M. zu enden.

2. 9. 1940 Dr. Blaschko m.p.[99]

Machulkův pracovní poměr byl ovšem prodlužován, podle zmínek v roztroušených archivních materiálech trval po celé období druhé světové války a ještě do r. 1947, kdy byl schwarzenberský majetek zestátněn. V SOA Třeboň je uložen dotazník k založení služební záznamky schwarzenberského lesního ředitelství z 8. ledna 1941. Z materiálu mj. vyplývá, že dotyčný byl zaměstnancem schwarzenberského muzea, které sídlilo v zámečku Ohrada

99 Originál smlouvy je uložen v SOA Třeboň, pob. Český Krumlov, fond Frauenberg 8 J/1. Souhlas správce („Treuhändera") byl nutný, neboť již v srpnu 1940 byl schwarzenberský majetek zabaven gestapem. Adolf Schwarzenberg s manželkou emigroval do USA, po válce se do Čech již nevrátil, protože na základě tzv. „Lex Schwarzenberg" (lex specialis č.143/1947 Sb.), jehož autory byli komunističtí poslanci a poslanci sociální demokracie, mu byl v r. 1947 bez náhrady zestátněn veškerý majetek na území ČSR.

a bylo spravováno lesním ředitelstvím v Hluboké nad Vltavou. Pobíral služné 1000 K měsíčně a měl nárok na 12 m^3 palivového dříví ročně a na jednopokojový byt. Není bez zajímavosti, že dotazník B. Machulky neuvádí, na rozdíl od všech ostatních, jeho pracovní zařazení. Dá se předpokládat, že pokračoval ve své práci konzervátora a preparátora.

Po skončení války dožíval Machulka v Praze. Zůstal sám, v roce 1944 zemřela jeho sestra Berta, která mu byla celý život oporou, v roce 1946 zemřela i manželka, s níž se v tak vysokém věku oženil,[100] starala se o něj jen jeho neteř Marie.[101] Živil se přednáškami, psaním článků a připravoval své paměti. K jejich napsání ho přiměli členové zeměpisné společnosti a přátelé, které neustále zasypával úžasnými historkami a zážitky z Afriky a kteří chtěli, aby se alespoň něco z nich uchovalo pro budoucnost. První část vzpomínek nazvaná *„V Africe na stezkách zvěře“*, literárně zpracovaná Aloisem Kaiserem, vyšla poprvé až po Machulkově smrti v r. 1955. Druhou část již napsat nestačil.

Bedřich Machulka zemřel 6. 3. 1954 v Praze a jeho popel byl uložen do rodinného hrobu na Olšanských hřbitovech.[102] O čtyři roky přežil svého příznivce Adolfa Schwarzenberga.

Bedřich Machulka, kněžna Hilda Schwarzenbergová
a skupina Danakilců s ulovenou antilopou, hory Karora, Súdán, 1933

100 Bedřich Machulka se skutečně „na stará kolena“ oženil. V Archivu hl. m. Prahy je uložen protokol o uzavření občanského sňatku ze dne 15. 11. 1945. (AHMP, fond Magistrát hl. m. Prahy I., referát IV. popisní, sign. IV S 4225/45, č. kart. 1070). Podle něj se Bedřich Machulka oženil s Josefou, dcerou svého bratrance Jana Machulky, narozenou 21. 8. 1882, vyučenou modistkou. Bylo to její (i jeho) první manželství. Bohužel netrvalo dlouho. Josefa Machulková zemřela 12. 12. 1946 v Praze. Byla zpopelněna. (Úmrtní matrika Úřadu městské části Praha I, Vodičkova 18).

101 Marie Opavská, rozená Netíková (1898–1979), dcera Machulkovy sestry Berty (1871–1944) a JUDr. Josefa Netíka (1859–1904).

102 Dnes již místo posledního odpočinku Bedřicha Machulky na Olšanech nenajdeme. Hrob na pozici VII-18a propadl a od r. 1985 patří rodině Broukalově.

SNÍMKY BEDŘICHA MACHULKY ZE 30. LET 20. STOLETÍ V ETNOGRAFICKÉ FOTOSBÍRCE NÁPRSTKOVA MUZEA[103]

Jan Šejbl

Fotografická pozůstalost Bedřicha Machulky patří k nejrozsáhlejším fotografickým fondům, které jsou uloženy v etnografické fotosbírce Náprstkova muzea. Z celkového počtu přes 44 000 inventárních čísel etnografické fotosbírky představují snímky z pozůstalosti Bedřicha Machulky celých 9 %. Je tak třetí nejvíce zastoupenou osobností v celém fondu, větší soubory pocházejí už jen od Enrique Stanko Vráze (18 %) a od Václava Šolce (10 %). V případě snímků z afrického kontinentu je Machulkův fond v rámci etnografické fotosbírky dokonce první nejrozsáhlejší, pochází od něj 34 % všech afrických snímků ve sbírce.

Jádro Machulkovy fotografické pozůstalosti tvoří 3190 fotografických negativů, které doplňuje 923 diapozitivů používaných k přednáškám, a 133 fotografií na papírové podložce. Sám Machulka je autorem u 81 % snímků. Součástí Machulkovy fotografické pozůstalosti jsou také snímky, které pořídil jeho dlouholetý společník a spolupracovník Richard Štorch, ty tvoří 15 % fondu. U 3 % snímků se autorství nedá jednoznačně určit. Jedno procento tvoří snímky jiných autorů, především pohlednice a jejich reprodukce.

Machulkova fotografická pozůstalost je dokladem více než 30 let jeho aktivit. Nejstarší snímky jsou datovány na přelom 19. a 20. století a pocházejí z Libye, kde Machulka s Richardem Štorchem začínali své obchodní a lovecké aktivity. Dochovaly se i snímky z cesty na Madagaskar v roce 1903 a do Indie v letech 1904–1905. Od roku 1910 se Machulka se Štorchem usadili v Súdánu, kde se věnovali především organizaci loveckých výprav. Zpočátku podnikali společně, po dvou letech se osamostatnili. Machulka zajišťoval lovecké výpravy pro řadu významných osobností své doby, šlechtice i bohaté podnikatele.

Ještě před první světovou válkou se také Bedřich Machulka při návštěvách vlasti věnoval přednáškové činnosti. Jako doprovod svých přednášek si nechal zhotovit několik sad skleněných kolorovaných diapozitivů, které se jako „světelné obrazy" při přednáškách promítaly. Jejich předlohou byly většinou jeho vlastní autorské snímky.

Za první světové války byl Bedřich Machulka odveden a bojoval na straně Rakouska-Uherska na srbské a italské frontě. Koncem roku 1916 byl raněn a až do konce války se zotavoval. Po válce pokračoval v přednáškové činnosti. V roce 1923 se vrátil do Súdánu, kde obnovil své organizátorské a lovecké aktivity. Od konce 20. let přesunul Machulka své působiště do Keni. Věnoval se především spolupráci s JUDr. Adolfem Schwarzenbergem. V Africe Machulka pobýval až do roku 1935.

Fotografický materiál ze 30. let 20. století není ve fotografické pozůstalosti Bedřicha Machulky zastoupen v tak velkém počtu jako materiál z předchozích výprav. Podle datace je možné vyčlenit celkem 389 snímků, které byly pořízeny během výprav v letech 1930–1935.

103 Fotografické sbírce B. Machulky se věnuje následující studie, ze které je zpracován tento přehled: ŠEJBL, Jan a Jiřina TODOROVOVÁ. Fotografická pozůstalost cestovatele Bedřicha Machulky. Katalog negativů. Praha: Národní muzeum, 2009.

Většinu, celkem 374 snímků, tvoří negativy na plastové podložce. Převládá formát 6 × 6 cm (218 snímků), méně je zastoupen větší formát 8 × 14 cm (146 snímků). Snímky většího formátu jsou většinou datovány lety 1930 a 1931. Později Machulka používal výhradně menší přístroj na svitkový film formátu 6 × 6 cm. Fotografií na papírové podložce je ve sledované části fondu zastoupeno pouze šestnáct. Jedná se o kontaktní kopie z negativů z let 1930 a 1933 ze Súdánu a z Keni.

Nejvíce snímků pochází z území dnešní Demokratické republiky Kongo, celkem 225. Většina z nich byla pořízena v oblasti pralesa Ituri, celkem 189 snímků. Hlavním zájmem fotografa byli místní obyvatelé. Většinou jsou zachyceni na portrétních snímcích, kde pózují v přirozeném prostředí. Kromě podoby místních obyvatel zachycoval Machulka na svých snímcích také každodenní život a podobu vesnic, které navštívil. Zastoupeno je také několik skupinových portrétů účastníků výpravy u nákladních automobilů, které Machulka používal pro dopravu. Méně jsou zastoupeny krajinné scenérie a přírodní motivy. Celkem 92 snímků bylo pořízeno v dnešní Keni. I zde převládají portréty místních obyvatel a jejich života. Série snímků také dokumentuje lovecké úspěchy Adolfa a Hildy Schwarzenbergových. Každodenní život lovecké výpravy dokumentují snímky tábořišť i skupinové portréty účastníků i personálu u nákladních automobilů. Méně zastoupeny jsou snímky přírody a krajiny. Série snímků z roku 1934 zachycuje stavbu přehrady a vodní elektrárny na Schwarzenbergově farmě Mpala. Snímky ze Súdánu tvoří v Machulkově fondu většinu, celkem je jich přes dva tisíce. Pouze 53 z nich je datováno po roce 1930. Jedná se především o fotografickou dokumentaci výpravy do hor Karora u Rudého moře. Tematicky dominují portréty účastníků výpravy a ulovených zvířat, které doplňují snímky krajiny. Devatenáct snímků pochází z dnešní Tanzanie. Zachycují automobilové safari spojené s krmením divoce žijících lvů.

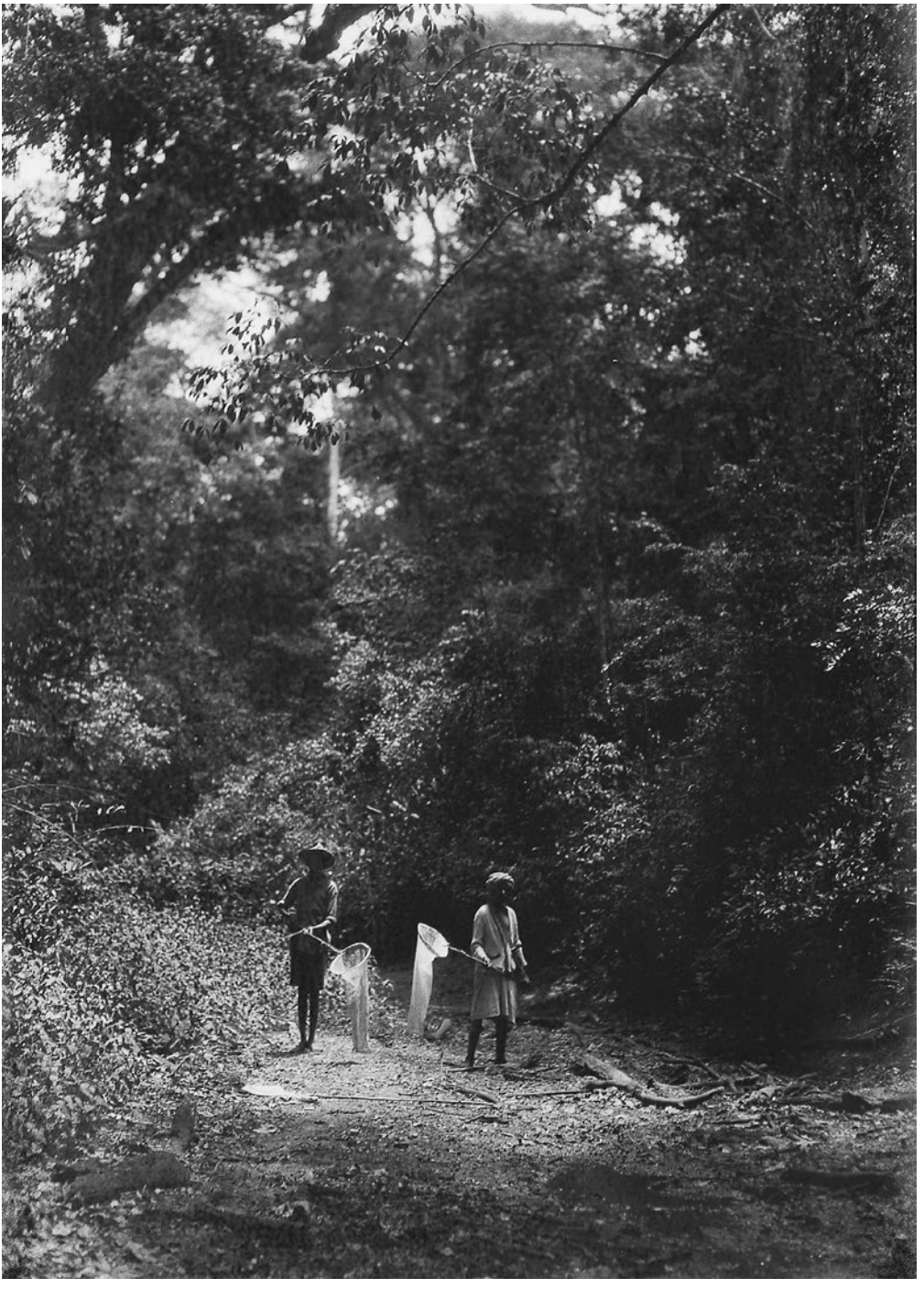

Dva muži z Machulkovy výpravy se síťkami na motýly na okraji pralesa v oblasti Ituri. Kongo, 1931–1933

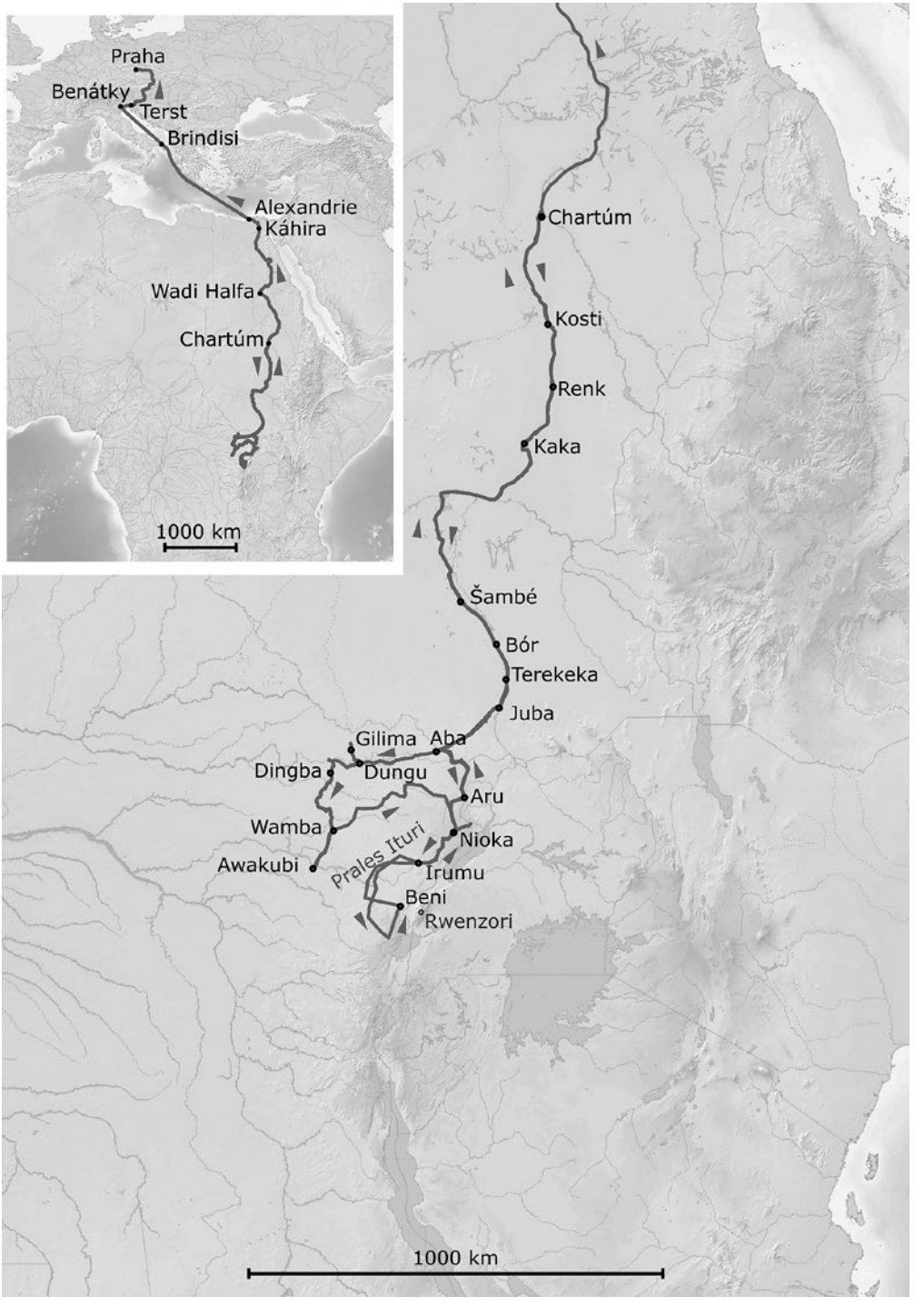

Mapa Machulkových cest popsaných v deníku 1930–1931

DENÍK 1930–1931

Sešit v tvrdých deskách – Batovcův zápisník kalendářní na rok 1931, 18,5 × 24,5 cm; archiv NpM, krabice č. 7, N2A151/14 – AC17 – CB1/14
Deník vedený od 31. 12. 1930 do 27. 3. 1931.

LEDEN

1. [ledna 1931] čtvrtek
Khtm.[1] 31. XII. 1930.[2]
Celé dopoledne do 1 hodiny dne 31. prosince 1930 [probíhalo] na Civil Secretary[3] vydávání pasů pro domorodý personál a nato na Mudiria[4] vystavování garanční smlouvy pro tento. – Odpoledne připraveny náklady a 1. 1. 31 dopoledne odvezeny na Mogren[5] a odevzdány k dopravě. Večer jsem dobalil moje věci. Auta [byla] naložena ráno Co. Merca[n] tile.[6]

2. [ledna 1931] pátek.
Khtm.
Dopoledne [jsem] na Bance transferoval peníze do Kampala[7], nato platil účty: Morhig[8], Aram[9] a v poledne [jsem byl] u Forda. Ještě [jsem] nedostal poslední účty. Prý budou poslány do Kosti[10] anebo Juba[11]. Odpoledne poslední přípravy a až do noci korespondence vyťukávat na stroji. Ten samý starý známý chvat a nervosita posledních dnů před velkým odjezdem – s velkým aparátem. Ne[bylo] právě příjemno.

1 Chartúm / *al-kharṭūm* / الخرطوم (arab.) – hlavní město Súdánu, nacházející se na soutoku Modrého a Bílého Nilu.
2 Zápis datovaný 31. 12. 1930 je napsán do kolonky patřící datu 1. 1. 1931.
3 Civil Secretary (angl.) – jeden ze tří úřadů (společně s Financial Secretary a Legal Secretary) založených roku 1910 v Anglo-egyptském Súdánu, který sloužil jako poradní těleso pro guvernéra. V letech 1925–1934 zastával tento úřad sir Harold MacMichael (1882–1969), pozdější guvernér Tanganiky (1934–1938). DALY, M. W. The Development of the Governor-generalship of the Sudan, 1899–1934. In: Sudan Notes and Records 61, 1980, s. 27–46.
4 Mudirije / *mudīrija* / مديرية (arab.) – provincie, území spravované mudírem / *mudīr* / مدير (arab.), v tomto kontextu se jedná i o příslušný úřad.
5 Mogren / *muqran* / مقرن (arab.) – soutok řek, místo na soutoku Bílého a Modrého Nilu, předměstí Chartúmu, spojené mostem s Omdurmánem.
6 Sudan Mercantile Company – automobilová společnost založená roku 1905. Sudan Mercantile Company (Motors).
7 Kampala – hlavní město Ugandy.
8 G. N. Morhig, fotograf a vydavatel působící v Chartúmu v letech 1910–1939. TODOROVOVÁ, Jiřina a kol. Zase na stopě… Edice cestovních a loveckých deníků Bedřicha Machulky. Vydání první. Praha: Národní muzeum, 2018, s. 179, pozn. č. 160.
9 O. B. Aram – zřejmě fotograf, pravděpodobně zaměstnanec G. N. Morhiga. TODOROVOVÁ, s. 180, pozn. č. 171.
10 Kosti / *kūstī* / كوستي (arab.) – město na Bílém Nilu.
11 Juba / Džuba / *ǧūbā* / جوبا (arab.) – hlavní město dnešního Jižního Súdánu ležící na Bílém Nilu.

3. [ledna 1931] sobota.

Odjezd z Khtm. Parník Nuer.[12]

Ráno o 5. rozespalé vstávání. Lorry[13] na Mogrén. A hned časně [jsme se] nalodili na „Nuer". O 9. hod. odjel parník za most. Rozrušení, slabosť od prázdného žaludku, hlad, mizerný stav. O 11. hod. projezd mostem[14], zároveň s expresem „Gedid"[15]. Na něm manager Schrei a několik turistů, jistě Němci. Dáváme dohromady lodní vlak – odjíždíme o 2. hod. Za námi teprvé expres. Obědvám pozdě tvrdou slepici a banány a jsem v nedobré náladě. Máme jenom osm přivěšených člunů. Topíme naftou. Parník velký, poválečný. Míjíme začatý a hned zase opuštěný přístav Irrigation Department (Egypt)[16] a v noci již Gebel Auli[a][17]. Khtm zmizel – zase jedno nepříjemné místo za zády. Jen žádná civilisace!

4. [ledna 1931] neděle.

Plavba s.s.[18] Nuer.

Khtm – Juba. V noci [jsme] minuli Geteina[19] a Dueim[20]. Na parníku panuje lepší nálada. Mezi holými břehy a ostrovy a výspami. Kachny. Husy.

5. [ledna 1931] pondělí.

Plavba Khtm – Juba s.s. Nuer

Přes den Kawa[21] – první krokodýl – večer kolem 8. hod. Kosti. Ptáků [je] viděti málo. Jsou asi v zarostlých chórech[22]. Přenocujeme zde – nakládáme durry[23]. Krásná chladná úplňková noc. Přistupují: Bishop Tophani,[24] Roman Catholic Mission, Wau[25]; pater Mason,[26] Roman Catholic Mission, Tambura[27]. Přestupují v Malakal[28].

12 Parník „Nuer" – parník, pojmenovaný podle jihosúdánského etnika, původně určený pro vnitrostátní dopravu v Egyptě, jeho sesterskou lodí byl parník Anuak. Obě plavidla sloužila jako tažné lodi, avšak počet pasažérů byl značně omezen. HILL, Richard: A Register of Named Power-Driven River and Marine Harbour Craft Commissioned in the Sudan 1856–1964. Sudan Notes and Records 51, 1970, s. 134.; HILL, Richard – HILL, R. L. A Register of Named Power-Driven River and Marine Harbour Craft Commissioned in the Sudan 1856–1964. II. Sudan Notes and Records 53, 1972, s. 205.

13 Lorry (angl.) – nákladní automobil.

14 Nejspíše most spojující Chartúm a Omdurmán nacházející se na druhém břehu Bílého Nilu.

15 Parník „Gedid" (*Ǧadid* / جديد [arab.] – „Nový"), konkrétně Gedid III – parník spuštěný na vodu v roce 1929, kdy nahradil starší parník stejného jména (Gedid II). V roce 1941 se potopil. HILL, s. 139.

16 Irrigation Department (angl.) – Resort pro umělé zavlažování, instituce řízená britskou koloniální správou. DALY, M. W. The Development of the Governor-generalship of the Sudan, 1899–1934. In: Sudan Notes and Records, vol. 61, 1980, s. 27–46.

17 *Ǧabal ´awlijā´* / جبل أولياء (arab.) – město a skalisko jižně od Chartúmu na východním břehu Bílého Nilu. Mezi lety 1933 a 1937 zde byla britskou správou Súdánu vybudována přehradní hráz.

18 SS / S.S. – Steamship nebo též Screw Steamer (angl.) – parník, též parní člun.

19 Geteina / al-Qutayna / *´al-quṭajnat* / القطينة (arab.) – město na východním břehu Bílého Nilu.

20 Dueim / al-Douiem / *´al-duwajm* / الدويم (arab.) – město na západním břehu Bílého Nilu.

21 Kawa / *al-kawat* / الكوة (arab.) – město na západním břehu Bílého Nilu.

22 Chor / khor / *khūr* / خور (arab.) – sezonní řečiště (menší než *wádí*).

23 Durha / durra /*durrat* / ذرة (arab.) – čirok dvoubarvý (*Sorghum bicolor*), tropická obilovina afrického původu. Je to statná (2–5 m vysoká), obvykle krátkověká tráva náročná na teplotu a nenáročná na závlahu.

24 Antonio Stoppani (1873–1940) – apoštolský vikář v Bahr el-Ghazal v letech 1917–1933.

25 Wau / *wāw* / واو (arab.) – město na západě dnešního Jižního Súdánu; centrum provincie Bahr el-Ghazal.

26 Edoardo Mason (1903–1989) – druhý nástupce Antonia Stoppaniho v úřadu apoštolského vikáře v Bahr el-Ghazal v letech 1960–1969.

27 Tumbura / *tūmbūrā* / تومبورا (arab.) – město na západě Jižního Súdánu u hranic s Kongem.

28 Malakal / *malakāl* / ملكال (arab.) – město na severu Jižního Súdánu u hranic se Súdánskou republikou. Jedná se o druhé největší město v zemi.

6. [ledna 1931] úterý.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

O 7. hodině odjezd z Kosti. Mezi porostlými břehy krokodýl a hippo[29]. Ráno bylo velmi chladno. Břehy zelené – ještě opuštěné. Večer Gebelein[30] – příjezd a hned odjezd. Chladné večery a noci. Jaký rozdílný obraz skýtá Nil mezi Malakal[31] a Khtm nyní a potom před charifem[32]. K nepoznání. Nyní vše zarostlé – zelené – a pak spálenina holá – smutná.

7. [ledna 1931] středa.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Minuli [jsme] Geigar[33] – Renk[34]. Ráno [jsem] na západní[m] břehu viděl asi šest roan antelope[35]. Z Khtm. máme spolucestujícího v I. Class[36] mého souseda kabinového Latif Effendi Nakhla[37]. Jede nevím kam. Východ slunce pod mrakem. Hned nato pichlavé horko. Před polednem [jsme] zastavili v Geigar, východní břeh, nová ves smutná, holá. První [příslušníci kmene] Denka[38] ojediněle. Modré a bílé velké perle, na hlavě z bílých [perel] skoro přilba. Po slepičím předobědě ani nejdu spát. Horko, čtu – pak [jsem si] zdřímnul a po poledni Renk.

8. [ledna 1931] čtvrtek.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Břehy všude zelené, zarostlé. V Rom[39] jsou již Denka s dobytkem na starém místě. Počínají už zapalovat trávu. Minuli [jsme] v noci [Gebel] Ahmed Agha[40], přes den Moteimer[?], Rom, nad ním aeroplan, nízko, směr Khtm. Při západu Kaka[41] – večer Melut[42]. Přistupuje misionář se ženou a dvěma dětmi, United Mission.

9. [ledna 1931] pátek.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Časně ráno Detwok[43], katolická misie, nové, smutné. Dopoledne Kodok[44]. Vystupuje misionář se ženou a dětmi. Ona ještě mladá – patrny útrapy pobytu v těchto zemích. Na břehu usedá na zem do sporého stínu, děti na klíně – dojemný obraz – fanatičnost anebo horlivosť

29 Hippo (angl.) – hroch.

30 Gebelein / *al-ǧabalajn* / الجبلين (arab.) – doslova dvě hory, malé město na Bílém Nilu na hranici dnešního Súdánu a Jižního Súdánu.

31 Malakal / *malakāl* / ملكال (arab.) – město na severu Jižního Súdánu u hranic se Súdánskou republikou. Jedná se o druhé největší město v zemi.

32 Charif / charíf / *ḫarīf* / خريف (arab.) – spisovně podzim, v Súdánu období monzunu.

33 Geigar / *al-qajqar* / القيقر (arab.) – město v Jižním Súdánu na břehu Bílého Nilu.

34 Renk / *al-rank* / الرنك (arab.) – město v Jižním Súdánu na břehu Bílého Nilu.

35 Roan antelope (angl.) – velká antilopa; antilopa koňská (*Hippotragus equinus*).

36 I. Class (angl.) – 1. třída.

37 [Abdel-]Latif Nakhla (effendi je titul) – snad člen koptské rodiny pocházející ze súdánského Šendi, města na Nilu severně od Chartúmu.

38 Dinkové – největší etnikum obývající dnešní Jižní Súdán, hovoří nilotskými jazyky.

39 Rom / Tereiti – město v Jižním Súdánu na břehu Bílého Nilu.

40 Jabal Ahmad Agha / *ǧabal aḥmad aġā* / جبل احمد اغا (arab.) – hora mezi městy Renk a Rom.

41 Kaka / *kākā* / كاكا (arab.) – město na břehu Bílého Nilu.

42 Melut / *malūṭ* / ملوط (arab.) – město v Jižním Súdánu.

43 Detwok / Detwoc – šillucká vesnice v Jižním Súdánu, kde byla roku 1923 založena misijní stanice řádem Misionářů komboniánů Srdce Ježíšova.

44 Kodok / *kūdūk* / كودوك (arab.) – dříve známé také jako Fašoda / *fašūdat* / فشودة (arab.) – město na Bílém Nilu, centrum území obývaného Šilluky.

náboženská? Mají stanici na protějším břehu. Poválečná. Odpoledne Lul[45] – večer Malakal. Na cestě požáry trávy – kouř – známý zápach z murrah[46] Šilluk[47]. Přes den začínají vedra.

10. [ledna 1931] sobota.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Čerstvé, chladné ráno. Na severu mnoho Mrs. Grays. W.[48] V poledne Tonga[49], při silném větru. Po poledni odjezd. Celé odpoledne nesmírná rovina na sever, na jih zarostlá. Tam Nuér[50], mnoho dobytka. Nádherný západ slunce a první moskito na parníku…

11. [ledna 1931] neděle.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Nepřetržitá plavba v „sudd“[51], proto sváteční klíd. Příjemné ráno, horký den, krásné večery. Odpoledne pruhem bohatým na hmyz a na vlaštovky. V 8. hodin večer nová stanice na západním břehu Ryer[52].

12. [ledna 1931] pondělí.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Celý den málo života v přírodě – ptáci dvě hejna zejzob[53]. Konec. Mezi papyrusem a rákosím. Odpoledne na západním břehu nová stanice Adok[54] – plechový sklad na břehu – tankový sandal[55] s naftou, kterou béřeme – pěkná cesta vroubená kvetoucími trsy květin, dále ve vnitru několik tukulů[56] a stan – pruh suché země – vesnice Nuer – tito [jsou] ve stanici neozbrojení – dále proti proudu číslo 43. opuštěný Hillet Nuer[57] – krásně zarostlý – dom palmy[58] – obrovské euforbie právě v květu. K večeru na západ v trávě pět slonů. Po příjemném ránu horký den – vítr jen přes poledne – východní – měnivý – a odpoledne jižní!! Horký, dusný, tmavý, bezvětrný večer – hvězdy – požáry – světlušky – žáby – smrad ze sandálu – „vůně“ sudd – dusná kabina – mizerný spánek.

45 Lul – šillucká vesnice na Bílém Nilu, severovýchodně od města Malakal.

46 Murah / murrah /*murrāḥ* / مراح (arab.) – pastvina, ohrada pro dobytek.

47 Šillukové – nilotské etnikum obývající dnešní Jižní Súdán, hovoří nilotským jazykem.

48 Mrs. Gray (angl.) = voduška abok (*Kobus megaceros*) – velká antilopa s prohnutými rohy.

49 Tonga / *tūnǧ* / تونج (arab.) – šillucká vesnice na Bílém Nilu jihozápadně od města Kodok.

50 Nuerové – nilotské etnikum, které obývá oblasti okolo Bílého Nilu.

51 Rozlehlý mokřad, který je napájen Bílým Nilem. Pojmenování odkazuje na *sadd* / سد (arab.) – doslova překážka, označuje rozlehlý pevný „plovoucí“ ostrov vegetace. Oblast je největším sladkovodním mokřadem v povodí a rovněž se řadí mezi největší mokřady na světě. STANTON, E. A. The Great Marshes of the White Nile In: Journal of the Royal African Society Vol. 2, No. 8 (Jul., 1903), s. 375–379.

52 Ryer – přístav na Bílém Nilu v Jižním Súdánu, dnes nese název Thar Jath.

53 Zejozob africký (*Anastomus lamelligerus*) – brodivý pták.

54 Adok / *adāk* / اداك (arab.) – přístav na Bílém Nilu v dnešním Jižním Súdánu.

55 Sandal / sandál / *ṣandal* / صندل (arab.) – nákladní vlečný člun.

56 Tukul / *tukul* / تكل (arab.) – hliněná chatrč s kuželovitou doškovou střechou.

57 Hillet Nuer / *Ḥillat al-nawīr* / حلة النوير (arab.) – nuerská osada, arabsky حلة / *ḥillat* – osada. Nuerové jsou etnikum žijící v Jižním Súdánu, mají vlastní jazyk nuerštinu a patří mezi nilotská etnika.

58 Duma thébská (*Hyphaene thebaica*).

13. [ledna 1931] úterý

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Zase mořem papyru[su] a rákosí. Při východu slunce minuli „Meteorological Station" u ústí Bahr el Zeraf[59] a odpoledne [jsme] potkali expres „Omdurman"[60] z jihu s několika turisty, mezi nimi dvě dámy. Jinak celý den bez události. Parník jest zamořen malými, světlými mravenci. Hrozí zničiti moje „sbírky" hmyzu. Bojuji s nimi o „kachničky". Úžasné, jak [si] najdou cestu. Jsou po „masité" stravě jako diví. Přes den velké horko, večer tmavý, dusný. Moskito. Nepříjemné. Po celý den málo života v přírodě. Samý papyrus, země nikde, hmyz málo (večer se ovšem rojí), ptáků také, jen tu a tam vlha (jen egyptská), hnědá volavka, odpoledne několik vlaštovek. Večer přelétnul parník lelek.

14. [ledna 1931] středa.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Ráno před východem slunce začínalo u mne à la Amadi[61]. Ale nic dále. V ten čas jsme přistáli v Shambe[62] – zanechali tam jeden sandal a po východu slunce hned dále. Shambe okrášleno nyní kytičkami kolem vody – patří nyní se všemi Denka a Nuer ku provincii Upper Nile[63]. A zase dále mořem papyru. Slunce se schovává – ale horko, prima – schováni i ptáci a ostatní tvorové. K večeru na západě již pod stromy asi deset slonů. Papyrus celý den bujný. Večer časný – velice příjemný. Chladný vítr. Ten ale záhy přestal – dusno – temno – vlhko – moskito – světlušky. Nemohu před kabinou pod hustou sítí usnouti. Kdypak už přestane ten klapot parníku? Lelků nám přeletělo večer několik přes parník.

15. [ledna 1931] čtvrtek.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Plavba ne již mořem papyru, ale travnatý papyrus zde pohostinsky ve skupinách. Jeho hranici panství výhradního [jsme] minuli v noci u Kenisa[64]. Rozsáhlé mokřiny travin, rákosí – tu vysokého, tu nižších, tu tmavo, tu světle zelených. Příjemná změna do jiné jednotvárnosti. Život ptačí pestrý. Nejčetnější bílé volavky. I husy a kachny jsou zde. Jednoho hrocha viděli venku z vody. Dva krokodýli na násypu z bagrování. Ale co hlavní: od rána přehlídka slonů. Sloní den. Hned z rána na východním břehu u vody asi třináct slonů. Samí samci. Dle stop šli dlouho podél břehu, který [je] zde pevný, nízký. A brzo nato na západním břehu, také u vody asi 10–12, samé samice s mladými, jedno nedávno narozené. Jen jednoho samce [jsem] zahlédnul. Odpoledne na západě dva sloni trochu dál v trávě a na východě jeden docela u vody a dva trochu dál. Tito ovšem samci. První Denka: dvě rybářské vesnice

59 *Baḥr ´al-zarāf* / بحر الزراف (arab.) – v překladu „Řeka žiraf", rameno Bílého Nilu v oblasti suddu v dnešním Jižním Súdánu.

60 Parník „Omdurmann" – Omdurman (pravděpodobně I) – na Nilu operoval mezi lety 1908 a 1930, následně jméno přešlo na jiné plavidlo.

61 Amadi – město v Jižním Súdánu, na jih od Šambe. Zde odkaz na Machulkovu nepříjemnou zkušenost z předešlých cest po Jižním Súdánu.

62 Shambe / Šambe – město v Jižním Súdánu na západním břehu Bílého Nilu.

63 Upper Nile – provincie v rámci Anglo-egyptského Súdánu, vznikla hned po příchodu Britů v roce 1899. Stejný název nese oblast i v současnosti. WILLIS, C. A. The Upper Nile Province Handbook: a report on peoples and government in the Southern Sudan, 1931. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 7.

64 Kenisa / *kanīsat* / كنيسة (arab.) – doslova kostel, zde sídliště na břehu Bílého Nilu.

a veliká „murrah“ u vody. Celé dopoledne pod mrakem příjemně chladno. Slunce jen přes poledne. K večeru bezvětří. Moskito. Večer Bor[65].

16. [ledna 1931] pátek.

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Slunečné horké ráno, plavba kolem známých vesniček Dinka na vysokém východním břehu. Na východ onen velký ostrov, na západ poloostrovy. Na obou „murrah“ Denka, později Bari[66]. I malá políčka u vody tabáku. Na východě [jsou] viděti skupiny vesnic [kmene] Bari u Bombari, u řeky ženy [jdoucí] pro vodu eskortované muži. Mají daleko. Mnoho ptactva celý den. Přes den západní vítr. V poledne Gumeiza[67] – tábor k vyměřování proponovaného kanálu přímo k Sobatu[68]. Odpoledne u vody na východě 3 sloni, klidní, k večeru krásná podívaná na 5 slonů včetně mláděte na ostrůvku, kde spásli skoro trávu – jsou tu delší čas stále – snad kvůli turistům. Kinematografovat by se mohli krásně. Moskitový večer – patrony klidnější – večer Terrakekka[69] o 7. – o 10. [hodině] odjezd. Dobře se spalo.

17. [ledna 1931] sobota

Khtm – Juba. Plavba s.s. Nuer.

Poslední den plavby. <Plavba skončena – ráno stěhování do Juba Hotel[70] – pustá Juba – nevlídný dojem – v poledním vedru vyloďování zavazadel a aut za pomo> Před východem slunce příjezd do prázdné Mongalla[71] – o 7. [hodině] odjezd – plavba proti silnému proudu – kolem západního pobřeží s vesničkami – celý den mnoho ptactva – několik hippo – do vody spadlé Lado[72] – Gondokoro[73] – na západních poloostrovech katambur[74] – cob[75] – a u samé Juba velké stádo slonů. Při západu slunce příjezd Juba – zde „Gedid“ – typy Congo[76] – Metaxas[77] – východ – mnoho ruchu pro nic a za nic – spal [jsem] v nezvyklém tichu zakotveného parníku.

18. [ledna 1931] neděle

Juba.

První den práce zase na souši. Vyloďování zase v horku – pan mladý ředitel opravdu k smíchu. Odjíždí „Gedid“ – mnoho postav Metaxas. Ubytoval [jsem se] Hotel Juba – nehostinná Juba ve dne.

65 Bor / *būr* / بور (arab.) – město na východním břehu Bílého Nilu, cca 200 km severně od Džuby.
66 Bari – nilotské etnikum žijící usazeným způsobem života. Jejich zdrojem obživy bylo zemědělství a pastevectví.
67 Gemmaiza / *ġamajzat* / غميزة (arab.) – město v Jižním Súdánu mezi městy Džuba a Bor.
68 Sobat / *al-sūbāṭ* / السوباط (arab.) – jeden z přítoků Bílého Nilu, vlévá se do něj poblíž města Malakal.
69 Terakeka / Terekeka / *tarakākā* / تركاكا (arab.) – město v Jižním Súdánu.
70 Hotel v Jubě původně založený řeckými přistěhovalci, později provozovaný Františkem Ebenhochem (viz níže).
71 Mongalla / Mangalla – město v Jižním Súdánu na východním břehu Bílého Nilu.
72 Molo, přístaviště.
73 Gondokoro / *ġundukurū* / غندكرو (arab.) – ostrov na Bílém Nilu, severně od Džuby.
74 Katambur / *katambūr* / كتمبور (arab.) – voduška jelenovitá (*Kobus ellipsiprymnus*) – velká antilopa.
75 *Kobus* – rod africké antilopy čítající 6 druhů.
76 Lidé vyhlížející jako obyvatelé Belgického Konga.
77 Snad pracovníci firmy Metaxas & Macris, kterou založil Nikolaus Metaxas (1879–1946) a která se zaměřovala na obchod mezi Anglo-egyptským Súdánem a Belgickým Kongem. Srov. HILL, Richard. A Biographical Dictionary of the Sudan. Second Edition. 1967, s. 238.

19. [ledna 1931] pondělí.
Juba.
Chudý program – pořádání zavazadel – dodržování hotelového programu – horko a žízeň – pití sody.

20. [ledna 1931] úterý.
Juba.
A opět to samé – jen povětří chladnější – není to bezvětrné dusno – večer čerstvý – noc také – večer beseda s managerem Hotelu – Herr Ebenhoch[78] – chladná noc.

21. [ledna 1931] středa.
Juba.
Jednotvárný pobyt a přípravy dokončeny – příjemné chladno. Večer v Hotelu společnost – koncert pěkný gramofon.

22. [ledna 1931] čtvrtek.
Juba.
Odpoledne kolem 3. hodiny příjezd party[79]. Společná večeře na parníku protáhla se skoro do půlnoci při chladném vzduchu.

23. [ledna 1931] pátek.
Juba.
Party [se] přestěhovala do hotelu. Porady. Odpoledne výlet autem ku skalám. Jest zde s námi Herr Pezzei[80]. Večerní návštěva Game Warden[81].

24. [ledna 1931] sobota
Juba.
Padlo rozhodnutí opustiti Súdán. Dopoledne nepříjemná celnice. Odpoledne shuna[82]. Přípravy k odjezdu.

25. [ledna 1931] neděle
Juba.
Přípravy ku odjezdu. Příjezd Angličanů z Ugandy (farmáři) na lov.

78 František Ebenhoch – restauratér a provozovatel hotelu Juba, původem z Vídně. SLABOVÁ, Markéta a Martin SLABA. Poslední ráj Adolfa Schwarzenberga. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014, s. 67.

79 Shooting party (angl.) – lovecká družina.

80 E. N. de Pezzei, baron a přítel knížete Adolfa Schwarzenberga, zastával funkci vrchního lovčího (Honorary Game Warden) v Jižním Súdánu. SLABOVÁ, s. 146.

81 Game Warden (angl.) – vrchní lovčí; doslova strážce (lovné) zvěře. Úředník zajišťující ochranu zvěře, kontrolující lovecké výpravy a udělující jim licence. Tamtéž.

82 Shuna / *šawnat* / شونة (arab.) – sýpka, v tomto kontextu vládní podobočka s erárním skladem.

26. [ledna 1931] pondělí
Juba – Aba[83], 225 km.
Kolem 9. hodiny odjezd. Cesta vlnitou krajinou – mění se vegetace. Pěkná panoramata. Vesnice [kmenů] Bari, Fadjala[84], Kakuak[85]. Yei[86] – Libogo[87]. Ku 5. hodině černí celní zřízenci nám otvírají celní závory v Aba. Velice pěkný dojem – vlídné přijmutí – příjemný pobyt v hotelu Shuna – konservová večeře – v noci pálení žaludku – špatný spánek – chladný večer.

27. [ledna 1931] úterý
Aba.
Den uběhnul vyřizováním formalit. Dopoledne přijeli Angličani z Juba na oněch dvou autech a jedou prý lovit do francouzské Afriky.

28. [ledna 1931] středa
Aba – Faradje[88], 68 km.
Z počátku cesta malebným pohořím předělu, pak zvolna přechází do rovin. Obyvatelé Golo[89]. Po cestě mraky kobylek. V poledne Faradje – vítání – hotel rest house Maco[90] – opět kobylky – nová misie katolická – pater špinaví[!] jako jinde – opět velká stanice Shuna – dusný večer – pokoj též – beze spánku – v noci déšť – nepříjemno.

29. [ledna 1931] čtvrtek
Faradje – Dungu[91] tam a zpět, 140 km, odbočka Wando 14 km.

Dopoledne pomaloučku (!) nakládáme a také tak jedeme, abychom dojeli na slony později. Odpoledne Wando – farma sloní – pěkná poloha – 40 slonů – 2 dosp[ělé] matky s mláďaty – chov koní – lidsky nepříjemný dojem – šílený plán o 5. hodině jeti dále – po cestě bouře – liják – vše promočeno – světlo vtáhlo nás do obydlí Evropana – pěkný zjev jeho ženy – černá káva – a pak ty ostatní mokré nepříjemnosti s hledáním rest housu. [Jsme] vyčerpáni.
/ Gangala na Bodio[92] – Farm de domestication des éléphants[93] /

83 Aba – město v dnešní Demokratické republice Kongo poblíž hranic s Jižním Súdánem.
84 Fadželu / Fajelu (angl.), dnes spíše označovaní jako Podžulu nebo Pajulu, nilotské etnikum obývající oblasti v povodí Bílého Nilu.
85 Kakwa – nilotské etnikum obývající dnešní Jižní Súdán, Ugandu a Demokratickou republiku Kongo; společně s Bari a Kakwa patří do širší skupiny známé jako Karo.
86 Yei / *jāj* / ياي (arab.) – město v Jižním Súdánu, leží jihozápadně od Džuby při hranicích s Demokratickou republikou Kongo.
87 Libogo – město v Jižním Súdánu na hranicích s Demokratickou republikou Kongo.
88 Faradje – město v severovýchodní části dnešní Demokratické republiky Kongo při hranicích s Jižním Súdánem.
89 Golo – etnikum žijící v dnešní Demokratické republice Kongo.
90 Société des Messageries Automobiles du Congo – dopravní společnost založená v r. 1927 výhradně pro Belgické Kongo. Společnost vyjma dopravy provozovala síť odpočinkových stanic a ubytování. MORISSEAUX, Charles. La situation économique du Congo belge en 1930. In: Bulletin de l'Institut des Sciences Économiques , Février 1932, 3e Année, No. 2, s. 135.
91 Dungu – město v severovýchodní části dnešní Demokratické republiky Kongo.
92 Gangala-na-Bodio – město na severovýchodě dnešní Demokratické republiky Kongo.
93 Farm de domestication des éléphants (fr.) – Farma na domestikaci slonů, sloní farma existující na tomto místě během koloniálního období cílící na výcvik slonů k práci.